

Angažovanje i edukacija građana

Priručnik za
organizacije koje se
bave nasleđem

Impresum

EUROPA
NOSTRA
Srbija

EUROPA
NOSTRA

Autori:

Višnja Kisić

Goran Tomka

Dizajn:

Avgust Studio

Izdavač:

Evropa Nostra Srbija

Beograd, 2019

ISBN-978-86-917157-7-9

Originalno izdanje na engleskom jeziku:

Citizen Engagement and Education - Learning kit for heritage CSOs

Evropa Nostra, Hag-Brisel, 2018.

ISBN: 978-90-827959-2-9

2018
EVROPSKA GODINA
KULTURNOG
NASLEĐA
#EuropeForCulture

Co-funded by the
Creative Europe Programme
of the European Union

In the framework of the Europa Nostra Network project
“Mainstreaming Heritage” (2014-2017)

**#EY
ZA TEBE**

Izdavanje ovog priručnika na srpskom jeziku omogućila je Delegacija Evropske unije u Republici Srbiji, u saradnji sa EU Info Centrom u Beogradu.

ODRICANJE OD ODGOVORNOSTI

Ova publikacija prevedena je uz finansijsku pomoć Evropske unije. Za sadržinu ove publikacije isključivo je odgovorna Evropa Nostra Srbija i ta sadržina nipošto ne izražava zvanične stavove Evropske unije.

Predgovor srpskom izdanju

**Nj. E. Ambasador
Sem Fabrici**

Šef Delegacije

**Delegacija Evropske
unije u Republici
Srbiji**

Kulturno nasleđe u Evropi oslikava bogatstvo njene istorije i raznolikosti njenih naroda i kultura. Ono nas okružuje u gradovima, ruralnim predelima i arheološkim nalazištima. Pronalazimo ga u književnosti i umetnosti, ali i u predmetima i zanatima naših predaka, pričama koje pripovedamo našoj deci, hrani koju delimo sa prijateljima i filmovima koje gledamo i u kojima se prepoznajemo. Kulturno nasleđe oblikuje naš svakodnevni život.

Deo misije Evropske unije u Srbiji je jačanje saradnje među organizacijama u sektoru kulture i kreativnih industrija. Zaštita i promocija kulturnog nasleđa sastavni su deo ove misije. Obnova Golubačke tvrđave, Franjevačkog samostana u Baču i sinagoge u Subotici izgrađene 1902, izgradnja centra za posetioce u Lepenskom viru, rekonstrukcija botaničke baštu u Beogradu, neki su od najistaknutijih projekata koje je finansirala EU.

Zadovoljstvo mi je da predstavim tri priručnika na srpskom jeziku za organizacije civilnog društva koje se bave nasleđem – Angažovanje i edukacija građana, Fandrejzing i Širenje svesti i zagovaranje. Ove teme imaju presudan značaj za postojanje i održivost organizacija koje se bave zaštitom i promocijom kulturnog nasleđa. Naš cilj je da podstaknemo i osnažimo što više ljudi da se uključe u aktivnosti koje se tiču kulturnog nasleđa i da ojačamo osećaj pripadnosti zajedničkom evropskom prostoru. Mi delimo geografiju i kulturu. Mi delimo zajedničku sudbinu.

Predgovor

Temis Hristopidu

Generalna direktorka
**Direktorat za
obrazovanje, mlade,
sport i kulturu Evropske
komisije**

Ovaj priručnik za organizacije koje se bave nasleđem, na temu angažovanja i edukacije građana, pripremljen je u okviru istorijski važne Evropske godine kulturnog nasleđa 2018. Godinu dana kasnije, zadovoljstvo nam je da potvrdimo njegov značaj, korisnost i široku dostupnost.

Priručnik pred vama, zajedno sa druga dva priručnika - "Širenje svesti i zagovaranje" i "Fandrejzing" - pripremljen je u okviru programa "Dani podizanja kapaciteta" (Capacity Building Days) Evropa Nostre koji je deo projekta Uključivanje nasleđa (Mainstreaming Heritage) podržanog od strane programa *Kreativna Evropa*, Evropske unije, od septembra 2014. do avgusta 2017. Priručnici predstavljaju odgovor na jedan od prioriteta ovog projekta, koji se bavio podizanjem kapaciteta aktera u oblasti nasleđa širom Evrope u domenu zaštite, konzervacije, upravljanja, fandrejzinga, komunikacije, edukacije i uključivanja građana i mladih kroz razmenu znanja i dobrih praksi.

Priručnik tematski prati treće izdanje *Dana podizanja kapaciteta* koje se bavilo "Obrazovanjem i javnim angažovanjem", a održano je u junu 2017. godine u Beogradu. Međutim, u njemu se nalaze i brojni drugi primeri, pristupi i znanja mnogo većeg broja aktera koji dolaze iz raznolikih kutaka Evrope i donose sa sobom isto tako raznolika iskustva.

Tokom prethodne decenije, Evropska unija je postupno gradila svoj legalni okvir i strateški pristup kulturnom nasleđu i taj proces je kulminirao usvajanjem Evropski okvir za bavljenje kulturnim nasleđem od strane Evropske komisije u decembru 2018. Ovaj politički zamajac održan je zahvaljujući brojnim organizacijama civilnog društva koje su promovisale značaj zaštite nasleđa, aktivno zagovarale za bolji položaj nasleđa u javnim politikama i učestvovala u procesima donošenja političkih odluka. Presudna studija Kulturno nasleđe vredi Evropi, čiju je izradu koordinirala Evropa Nostra podržana od strane EU Programa za kulturu (2007-2013), ukazala je na mnogostruke dobrobiti kulturnog nasleđa za evropsku ekonomiju, kulturu, društvo i ekologiju i tako poslužila kao izvanredan zagovarački alat koji je značajno doprineo da se trend uključivanja kulturnog nasleđa u javne politike uspešno nastavi.

Lideri EU su u potvrdili svoju posvećenost kulturi i kulturnom nasleđu i kroz njihovo uključivanje u prioritete razvoja EU u okviru Nove strateške agende za 2019-2024, koju je Evropska komisija objavila u junu 2019. U

**Sneška Kvadlih -
Mihailović**

Generalna sekretarka
Evropa Nostra

ovom dokumentu, EU lideri su se obavezali da “investiraju u kulturu i kulturno nasleđe koji se nalaze u samom središtu evropskog identiteta”. Organizacije civilnog društva u oblasti kulture i nasleđa, uključujući Evropa Nostru i čitavu [Evropsku alijansu za nasleđe 3.3](#), su ponosne svojim doprinosom ovom momentumu koji se može videti u skorašnjim izjavama nove predsednice Evropske komisije, Ursule fon der Lajen: [1] “Kultura i obrazovanje su ono što povezuje našu prošlost i budućnost. One nas čine jedinstvenima. Naša duša, naša kultura, naša raznolikost, naše nasleđe”. Akteri u oblasti nasleđa bi trebalo da pozdrave i posvećenost Marije Gabriel, nove Evropske komesarke za inovaciju, istraživanja, kulturu, obrazovanje i mlade, koja nastoji da iskoristi potencijal kulturnog nasleđa za stvaranje “Evrope talenata” i “Evrope srca”.

Verujemo da će ovaj priručnik organizacijama civilnog društva ponuditi bolje razumevanje angažovanja i obrazovanja građana za nasleđe, koji istovremeno predstavljaju i jedno od 5 prioriternih područja u “Evropskom akcionom planu za kulturno nasleđe” Evropske komisije. Stoga smo ponosni što je ovaj priručnik u saglasju sa prioritetima Akcionog plana (naročito tematsko polje br. 1. “Kulturno nasleđe za inkluzivnu Evropu: participacija i pristup za sve”) i nadamo se da će doprineti opipljivom i trajnom nasleđu *Evropske godine kulturnog nasleđa 2018*.

Konačno, posebnu zahvalnost dugujemo autorima ovog priručnika, Višnji Kisić i Goranu Tomki, ekspertima iz Srbije i aktivnim članovima Evropa Nostrine velike mreže, kao i učesnicima događaja i istraživanja koji su svojim iskustvima doprineli ovoj publikaciji, pre svega seminara u Madridu iz maja 2016. na temu “[Participacije građana u zaštiti nasleđa](#)” i u Turku u maju naredne godine pod nazivom “[Deljenje nasleđa – učešće građana u odlučivanju](#)”.

Sadržaj

i	Predgovor srpskom izdanju	
1	Predgovor	
4	Uvod	
7	Angažovanje građana za nasleđe - politike, koncepti, istorije	
	8 “Participativni zaokret” u politikama i šire	
	11 Novi pristupi učenju i angažovanju	
	14 Perspektive edukacije i angažovanja građana u nasleđu	
20	Plovidba kroz izazove angažovanja i edukacije građana	
	22 Pre procesa angažovanja	
	22 Zašto to želimo?	
	23 Možemo li da postignemo?	
	24 Zašto bi oni to želeli?	
	28 Ima li tu nečega i za nasleđe?	
	30 Uobličavanje procesa angažovanja	
	31 Tokom procesa angažovanja	
	31 Balansirajte moć	
	33 Ponudite raznolikost uloga	
	33 Stvorite osećaj zajedničkog vlasništva	
	33 Učinite višeglasnim prostore angažovanja i učenja	
	35 Stvorite “tok”	
	36 Držite proces otvorenim	
	36 Ponudite dobrodošlicu novopridošlima	
	37 Nakon procesa angažovanja	
	37 Nagradite doprinos	
	38 Evaluirajte participativno	
	39 Održavajte angažovanje	
40	Iskustva vredna deljenja	
	41 Unapredi lokalitet nasleđa, Norveška	
	45 Program održive egejske regije, Grčka	
	47 Naparit, Finska	
	50 KoTo(R) o Kotoru, Crna Gora	
	53 Vera u održavanje, Velika Britanija	
	56 Koncept sveobuhvatnog sela, Rumunija	
	59 Ciceronovi šegrti, Italija	
	62 Arhiva sećanja, Hrvatska	
65	Izvori	

Uvod

Za čime tragate?

Za bolje razumevanje “participativnog zaokreta” u savremenim javnim politikama i implikacijama istih, pogledajte strane 8-10;

Za savremene trendove u teorijama učenja i njihove implikacije na angažovanje i edukaciju građana za nasleđe, pogledajte strane 11-13;

Za bolje razumevanje istorijskih preteča i specifičnosti angažovanja i edukacije građana u oblasti nasleđa, pogledajte strane 14-19;

Za praktične izazove, pitanja i sugestije pri planiranju, realizaciji i evaluaciji projekata angažovanja i edukacije građana za nasleđe, pogledajte strane 20-39;

Za konkretne inspirativne primere angažovanja i edukacije građana za nasleđe iz različitih delova Evrope, pogledajte strane 40-62.

Kome je namenjen ovaj priručnik?

Onima koji su novi u temi i voleli bi da saznaju više o načinima edukacije i angažovanja građana.

Onima koji žele da unaprede i evaluiraju svoje postojeće programe i projekte edukacije i angažovanja građana ili da se pozabave nekim od izazova sa kojima su se susreli.

Onima koji tragaju za inspirativnim i novim načinima angažovanja građana u vrednovanju, zaštiti, interpretaciji i upravljanju nasledem.

Zašto ovaj priručnik?

Za mnoge organizacije u oblasti nasleđa, pogotovo za organizacije civilnog društva, angažovanje građana čini okosnicu njihovog delovanja. Vrlo jednostavno, bez građanskog angažmana, ne postoje udruženja građana. Mnoge organizacije zato izlaze iz krugova svog članstva i neposrednih saradnika, kako bi uključile što veći broj građana u svoj rad. Bez angažovanja velikog broja ljudi, mnogi projekti ne bi uspeli da ostvare svoje ciljeve. Istovremeno, učenje je pretpostavka i preduslov dugoročnog angažovanja. Kada se građani uključe u očuvanje, interpretaciju ili prezentaciju nasleđa, oni neizbežno uče i o istoriji, zakonskom okviru, tehnikama restauracije ili metodama interpretacije nasleđa.

Štaviše, savremene teorije obrazovanja ističu ključnu ulogu koje angažovanje u okviru određenog konteksta i grupe ima u procesima učenja, odnosno u razumevanju određene teme ili usvajanju neke veštine. Zbog materijalnosti i kontekstualnosti artefakata, mesta i praksi, nasleđe se sve više prepoznaje kao inspirativna platforma za učenje, sticanje novih veština i građenje odnosa sa vršnjacima. Zbog toga, iako se angažovanje građana i edukacija često tretiraju kao zasebne teme, u ovom priručniku shvatamo ih kao nerazdvojive i isprepletane procese koji se međusobno podržavaju i podstiču.

Trenutne agende donosilaca odluka, kao i donatorske politike, ukazuju na rastući interes za podršku angažovanju građana u nasleđu. Podržavanje projekata koji imaju participativnu dimenziju ima mnogo pozitivnih strana. Kada više građana učestvuje u nekom procesu, projekat (pa time i onaj ko ga finansira) ima veću vidljivost i domete. Takvi projekti imaju auru transparentnosti i demokratičnosti, auru koju bi mnoge savremene političke strukture volele da prigrle. Štaviše, pri ulaganju javnih sredstava, lakše je obrazložiti podršku projektima koji uključuju građane u procese stvaranja i odlučivanja.

Istovremeno, sa rastom poželjnosti angažovanja građana, donekle se izlizala originalna demokratska ideja ovih procesa, te se danas termin može koristiti kao odrednica za bilo koju aktivnost u kojoj građani učestvuju na neki način. Rezultat toga je da mnogi projekti ne ispune obećanja postavljena na početku.

Prepoznajući potrebu ali i izazove procesa angažovanja i edukacije građana u oblasti nasleđa, ovaj priručnik ima za cilj da ponudi osnovne koncepte, inspirativne metode i specifične primere za razmišljanje i praktikovanje angažovanja i edukacije građana u organizacijama koje se bave nasleđem.

Prvi deo publikacije je konceptualan i služi kao osnova za bolje razumevanje istorijskih, političkih i praktičnih pitanja u vezi sa angažovanjem i edukacijom građana u polju nasleđa. U okviru njega, prvo ukazujemo na trendove u javnim politikama i izazove realizovanja participativnih projekata. Zatim se bavimo širim pogledom na savremene teorije učenja i obrazovanja i njihovim odnosom sa angažovanjem građana. Na kraju, skiciramo kratku istoriju angažovanja građana u oblasti nasleđa, i bavimo se dobrobitima koje angažovanje građana donosi za organizacijama koje krenu tim putem.

U drugom delu vodimo vas kroz proces angažovanja građana u konkretnim projektima. Svaki korak procesa ispunjen je mnogim pitanjima, dilemama i mogućim izazovima, kao što su postavljanje zajedničkih ciljeva i zadataka, dogovaranje željenih ishoda, koordiniranje odnosa, izgradnja poverenja i saradnje i održivost i evaluacija uradenog. Kroz predstavljanje važnih pitanja i nuđenje mogućih odgovora, želimo da vas podržimo i podstaknemo u vašem sadašnjem ili budućem radu na ovom polju.

U poslednjem delu, zahvaljujući doprinosu mnogih organizacija i ljudi koji su podelili svoja iskustva i prakse sa nama, analizirali smo inspirativne primere angažovanja i edukacije građana u radu organizacija posvećenih nasleđu širom Evrope. Osam odabranih primera predstavlja raznolikost opsega, tema, metoda i modaliteta angažovanja i edukacije građana i zajednica u očuvanju nasleđa.

Angažovanje građana za nasleđe - politike, koncepti, istorije

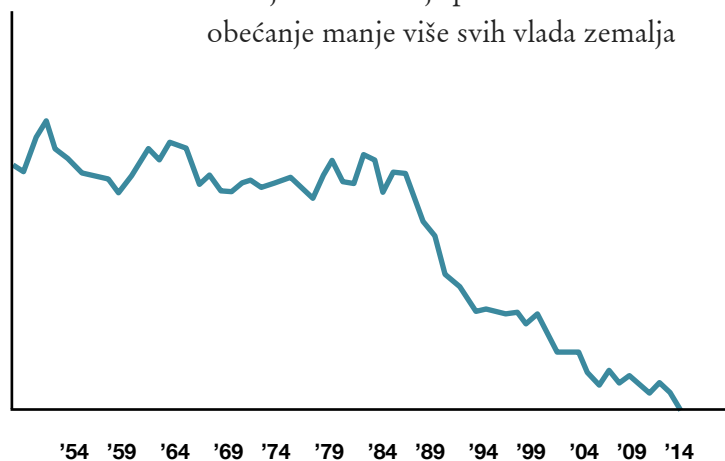
Zašto se u poslednje vreme toliko govori o uključivanju i angažovanju građana? Zašto su se mnoge organizacije u oblasti nasleđa okrenule aktivnijem radu sa građanima? Koji je odnos edukacije i angažovanja? Da li je tradicionalno shvaćena edukacija u oblasti nasleđa zastarela forma angažovanja? Šta stručnjaci u oblasti nasleđa mogu naučiti od pedagoga, edukatora i aktivista? U ovom delu priručnika bavićemo se svim ovim osnovnim pitanjima razumevanja angažovanja i edukacije građana u oblasti nasleđa.

Počecemo sa diskusijom o skorašnjem interesovanju politika za angažovanje i uključivanje građana. Zatim se okrećemo savremenim teorijama znanja i učenja i tragamo za perspektivama koje mogu da obogate projekte edukacije i angažovanja građana. Ovaj deo završavamo sa kratkim osvrtom na istoriju razvoja veze između savremene koncepcije nasleđa i angažovanja građana.

“Participativni zaokret” u politikama i šire

Kada govorimo o građanima i njihovom angažovanju, neminovno ulazimo u domen politike. Politika na nivou Evropske unije znatno se promenila u poslednje dve decenije, a jedna od ključnih promena je smanjenje angažovanja građana u formalnim političkim praksama. Od devedesetih, iz različitih često sukobljenih razloga, građani ne koriste svoje glasačko pravo u broju u kome su nekada to činili (pogledajte sliku 1).^[1]

Iako je demokratija postala nezaobilazno obećanje manje više svih vlada zemalja

Slika 1: Globalni odziv glasača na izborima

članica EU, demokratski standardi prečesto ne budu dostignuti u praksi. Istovremeno, sve veća dostupnost opreme za snimanje i jeftinih kanala i alata komunikacije (kao što su društvene mreže), čini da je lakše nego ikada primetiti ne samo dostignuća već i prekršaje vlada i donosilaca odluka, i organizovati i promovisati neku vrstu

neslaganja ili protesta. Ova tri faktora zajedno — veća vidljivost i više informacija o političkim procesima, manje interesovanja za politiku i problematično upravljanje javnim politikama — teoretičari politika zovu “demokratski deficit”. Demokratski deficit ukazuje na to da politički sistem u celosti ne funkcioniše u skladu sa demokratskim standardima i da mu građani ukazuju sve manje poverenja.

Ovaj deficit nerazdvojiv je sa legitimnošću odluka koje donose izabrani političari. U demokratskim sistemima, građani su nosioci političkog legitimiteta. U participativnoj demokratiji, oni direktno učestvuju u donošenju odluka. Nasuprot tome, u reprezentativnoj demokratiji, građani prenose sopstveni legitimitet svojim predstavnicima (u trajanju izbornog mandata). Dakle, ako samo delić populacije izađe na izbore i glasa (posebno kao posledica nezadovoljstva političkim sistemom), sve odluke donošene od strane izabranih predstavnika mogu lako biti shvaćene kao vladavina manjine i biti dovedene u pitanje. Zbog toga je ukazivanje na demokratski deficit u demokratskim političkim sistemima uvek alarmantno.

Kako bi umanjili kritiku i povratili legitimitet svojih vlasti, Evropska unija^[2] i vlade država članica postali su vidljivi u promovisanju političkog angažovanja,

participacije i demokratskog upravljanja, što je vidljivo u sporazumima, deklaracijama, i drugim dokumentima javnih politika.^[3] Kao rezultat toga, rađena su istraživanja o političkim navikama građana EU; vlade su pozivane na odgovornost; pozivi za podršku projektima, kao i programi javnih ustanova, treba da obuhvate i eksplicitnije učešće građana i slično. Šire posmatrano, postalo je sve učestalije da donatori zahtevaju od aplikanata “aktivno učešće zainteresovanih strana” ili “angažovanje ciljnih grupa”.

Učešće i aktivno angažovanja građana u svim procesima stvaranja nadu za bolji i pravičniji suživot u budućnosti.

Politička participacija samo je jedan aspekt šireg “participativnog zaokreta”. Čitave kompanije, kao što su Jutjub i Fejsbuk, nastale su na osnovu participativnog stvaranja sadržaja. Istovremeno, tradicionalne kompanije, od Adidasa do Lega tvrde da sve više slušaju svoje mušterije i njihove potrebe, te da ih angažuju u procesima “participativnog dizajniranja proizvoda”. Škole podstiču nastavnike da rade na stvaranju “participativne učionice”. Novine i mediji ohrabruju “participativno novinarstvo” u okviru koga građani stvaraju, procenjuju i dele medijske sadržaje. U “participativnoj umetnosti” i “relacionoj umetnosti” umetnici stvaraju okruženje u okviru kojih publika stvara umetnička dela ili ih oblikuje kretanjem u prostoru u kojem je

delo izloženo ili nekakvom interakcijom sa delom.

U oblasti nasleđa, participativni zaokret sve je prisutniji. Sve važne međunarodne konvencije u oblasti nasleđa usvojene od početka 21. veka eksplicitno prepoznaju lokalne zajednice, zajednice okupljene oko nasleđa i učešće građana u očuvanju nasleđa. Organizacije u oblasti nasleđa angažuju građane u radu na istraživanju, zaštiti i komuniciranju nasleđa. Mnogi muzeji trude se da postanu “participativni muzeji”, u kojima su građani kolekcionari, interpretatori, kustosi i vodiči. Ovaj trend je otišao toliko daleko da je referisanje na angažovanje građana postalo ne samo standard, već i moralna pozicija onih aktera u oblasti nasleđa koji žele da budu “progresivni”, “otvoreni” i “pravični” i da se razlikuju od “tradicionalnih”, “zastarelih”, “elitističkih” praksi bavljenja nasleđem.

Zaokret ka participaciji bez sumnje je poželjan smer za sve aktere koji pokušavaju da otvore svoja vrata za “druge” i stvore demokratičnija, inkluzivnija i ravnopravnija društva. Učešće i aktivno angažovanja građana u svim procesima stvaranja nadu za bolji i pravičniji suživot u budućnosti. Uprkos svemu tome, postoje razlozi zbog kojih pozive na učešće i angažovanje građana često treba uzeti sa zadržkom. Prvo, postoji jasna politička dobit i interes u promovisanju učešća koje nije nužno emancipujuće i demokratsko. Lakše je opravdati ulaganje javnih sredstava ako proizvodi korist za veliki broj ljudi. Učešće u lokalnim, regionalnim i

nacionalnim projektima u kulturi podstiče ponos i jača osećaj pripadnosti određenoj zajednici ili političkoj formaciji.

Angažovanje građana u projektima često je alat za ostvarivanje nekog drugog političkog cilja, kao što su nacionalni ponos, podsticanje razvoja talenata i kreativnih industrija, interkulturalna senzitivnost ili društvena kohezija.

Drugo, mnoga obećanja participacije često ne bivaju ispunjena.^[5] Sa naletom interesa javnih politika za participaciju građana, sve što ima oznaku “participativno” ili “angažovano” gotovo po automatizmu nailazi na podršku. Kao posledica toga, mnoge organizacije i donosioci odluka koriste participaciju kako bi progurali svoje unapred osmišljene ideje, ali ne žele da posvete dovoljno vremena, resursa i pažnje za vođenje često kompleksnih i zahtevnih participativnih procesa.

Participacija zahteva da moć, resursi i dobrobiti budu raspodeljeni na ravnopravniji način.

Treće, u mnogim participativnim projektima postoji implicitno očekivanje da će učešće građana u nekom marginalnom pitanju ili projektu, dovesti do šire političke promene. Recimo, da će se otvaranjem izložbe o ženskoj umetnosti rodna ravnopravnost u društvu značajno unaprediti. Međutim, učešće u projektima u određenoj oblasti (kao što su nasleđe, mediji, umetnosti ili obrazovanje) ne može se izjednačavati sa većim, sistemskim pomacima. Dok je prvi vid učešća ograničen malim i marginalnim prostorima za donošenje odluka (tzv.

ograđenim političkim igralištem), drugi vid podrazumeva mnogo ozbiljnije uzimanje učešća u distribuciji moći i resursa.

Zbog toga što je participacija veoma cenjena kao praksa, ali veoma neodređena kao termin, veoma je važno da shvatimo da participacija nije isto što i bilo kakvo učešće građana u bilo čemu. Participacija kao demokratska praksa znači: da pojedinci i grupe ulaze u određeni prostor moći i zauzimaju mesta u nekim javnim procesima donošenja odluka; da se tako transformišu od pasivnih posmatrača u aktivne donosioce odluka; da dobijaju priliku da oblikuju svoj život u skladu sa svojim nastojanjima; i da dobijaju prostor za izražavanje sopstvenih viđenja i priliku da se uključe u diskusiju o tome kakvo društvo u kojem žive treba da bude. Ukratko, participacija zahteva da moć, resursi i dobrobiti budu raspodeljeni na ravnopravniji način.

Štaviše, da bi se ovo dogodilo, učesnici u projektima i programima moraju imati ne samo moć i resurse. Učestvovati na ravnopravan način znači imati i određenu vidljivost, društvenu povezanost, pristup informacijama i znanjima. Iako se participacija često smatra zamenom za prakse edukacije u oblasti nasleđa (posebno kada se radi o angažovanju odraslih), participacija bez učenja nije mnogo više od zabave i potrošnje zasnovane na nasleđu. Zbog toga u ovom priručniku razumemo edukaciju i angažovanje građana kao dve strane istog novčića.

Novi pristupi učenju i angažovanju

Edukatori u oblasti nasleđa, koji prate razvoj obrazovnih teorija i praksi, dobro znaju da je, bez obzira na uzrast, edukacija nemoguća bez direktnog, aktivnog angažovanja sa kontekstom, temom i društvenom grupom među kojima se dešava učenje i proizvodi znanje. Takođe, oni medijatori koji se bave participacijom i koji uspevaju da angažuju građane, znaju da se svako smisljeno i razvojno učešće odvija kroz proces međusobnog učenja, prevođenja, istraživanja i obučavanja. Zato su angažovanje i edukacija međusobno isprepletani procesi, kroz koje se grade prakse i zajednice. Drugim rečima, angažovanje i edukacija nas povezuju, osnažuju i obrazuju za delovanje u prethodno nedostupnim i zatvorenim krugovima.

U ovom poglavlju, diskutovaćemo neke od pretpostavki novih pristupa edukaciji i ključnoj ulozi koju angažovanost igra u procesima učenja, i obrnuto. Kao nit kroz ovu temu poslužiće nam savremene teorije znanja i učenja, kao i različiti primeri podučavanja i edukacije. Istovremeno, nastojaćemo da ukažemo i na moguće implikacije za edukatore u oblasti nasleđa.

Znanje kao akcija

Kada kažemo “znanje”, većina ljudi pomisli na organizovanu kolekciju

informacija koju skladištimo u našim glavama. Stare teorije uma kreću se od koncepta prazne table za pisanje (*tabula rasa*) do informatičkih teorija sredine 20. veka u kojima je ljudski mozak poređen sa računarskim *hard disk-om* — koji procesuirava, učitava i prima informacije. Ljudi pokušavaju da razumeju zapanjujuću kompleksnost naših mozgova koristeći manje kompleksne, svakodnevne metafore, kao što su olovka i papir, digitron ili kompjuter. Međutim, naši mozgovi nisu kompjuteri i razumevanje njih kao takvih ima štetan uticaj na procese edukacije. Ono predstavlja učeničke mozgove kao statične površine koje su predmet obrazovanja - manipulisane od strane nastavnika, koji su stručnjaci i znalci o učenju. Suprotno ovom razumevanju, naš mozak zahteva konstantnu aktivnosti i dinamičnost od strane onih koji uče, a načini učenja razlikuju se od osobe do osobe, baš kao i njihove oči ili otisci prstiju.

Dakle, prva i najteža promena u razumevanju znanja s kojom se treba suočiti je da znanje nije stvar (niti zapis ili podatak) u našem umu. Znanje je nerazdvojivo od razmišljanja, kretanja, gledanja i govorenja. Znanje se promalja kroz aktivnosti. Kada pišemo, popravljamo krov, pripremamo ručak, pevamo ili prikupljamo sredstva, mi

izvodimo naše znanje. Posledično, ono ne može biti dato ili uzeto, niti sunuto u nečiju glavu. Kroz praksu delanja nečega, postajemo znalci u toj praksi. Dakle, znanje nije imenica, već glagol. Umesto da posedujemo znanje, mi “znajemo”.

Ovakvo razumevanje stvara brojne implikacije za edukatore i aktivistkinje u oblasti nasleđa. Pre svega, postoji zajednička odgovornost “nastavnika” i “učenika” za proces učenja. Zatim, učenici (ako imaju želju za učenjem), znaju najbolji način učenja, samo treba da ga otkriju kroz pokušaje i eksperimentisanje. Naposljetku, nastavnici ne daju nešto što učenici uzimaju, već je učenje deljeni proces (analiziranja, pamćenja, otkrivanja, slikanja, popravljanja, pevanja).

Ono što edukatori i aktivisti mogu je da dele načine rada i razmišljanja sa učenicima, kroz koje će učenici učiti kroz sopstveni rad i razmišljanje. Ovo zahteva stvaranje otvorenih i fleksibilnih mesta učenja koja podstiču međusobno poverenje i dozvoljavaju saradnju i eksperimentisanje.

Telo zna

Učenje se ne dešava samo u umu. Znanje je i u našim telima, dok se krećemo, osećamo i baratamo predmetima, drugim ljudima i samima sobom. Ono je i osetno, i afektivno. Učimo ne samo kroz slušanje i gledanje, već i kroz dodirivanje, mirisanje, govorenje, kretanje, šetanje... Učenje nije samo hladan, racionalan, kognitivan proces, već i emotivan.

Ovakvo razumevanje ima dalekosežan uticaj na angažovanje i edukaciju građana. Uštogljeni, previše disciplinovani i emotivno očišćeni prostori, kao što su tradicionalne učionice nisu optimalni za učenje i angažovanost. Zapravo, kinetičko učenje, učenje kroz pokret tela, ključno za mnoge ljude. To ne znači da prostor za učenje treba nužno da bude kao igralište, ali poželjno je da bude relaksiran, prijatan i podsticajan. Multisenzorno učenje takođe je važno. Ako učenici mogu da slušaju, pipaju, čuju, mirišu i gledaju u procesu učenja, mnogo su veće šanse da će on biti kvalitetan za različite osobe. Savremeni muzeji ovo dobro znaju.

Znanje voli da se krije

Ne, zapravo ne! Kao što smo rekli, znanje nije predmet ili osoba sa sopstvenim planovima. Ali istina je da mnogo znanja nije vidljivo očima ili prevodivo na jezike. Ono što naučnici, nastavnici i eksperti različitog kova uspevaju da označe kao “znanje” samo je delić svih znanja koja ljudi stvaraju i koriste u svojim svakodnevnim praksama. Mnogo znanja je nesvesno, prećutano i neizgovorljivo. “Uzima se zdravo za gotovo” i često ne može biti objašnjeno jezikom.

Ovde blistaju pristupi “učenja kroz praksu” i “pokušaja i greške”. Mnoge naučene stvari ne moraju biti objašnjene. Evelin Gleni (Evelyn Glennie), poznata gluva bubnjarka, ispričala je priču o tome kako joj je učitelj umesto održavanja prvog časa, dao da kući odnese doboš i stvara koje god zvuke može. Kakav uvod u instrument — bez objašnjavanja i

usmerenja! Za početak dovoljno je bilo telo i eksperimentisanje sa predmetom.

Znanje je situirano

Svako znanje je definisano je specifičnim političkim, društvenim, ekonomskim, ekološkim i kulturnim okolnostima. Ne postoji tako nešto kao što je univerzalno znanje, jer svaka situacija i svaka praksa zahtevaju da onaj ko ih praktikuje bude znalac na specifičan, situiran način.

Drugim rečima, znanje se stvara dok se izvodi u specifičnoj situaciji.

Ovo znači da proces učenja treba da bude senzitivan na svoje okruženje. Zato nekritičko uvoženje teorija i praksi iz drugih mesta i vremena, bez povezivanja sa trenutnim kontekstom, nije dobra ideja.

Znanje je društveno

Znanje i učenje nisu izolovane prakse. U većini slučajeva, znanje je izvođeno, stvarano, oblikovano i distribuirano unutar grupe i zajedno sa drugima. Zato su društveni odnosi, izgradnja zajedništva i pripadnosti nerazdvojivi od procesa izvođenja znanja. Svaki prostor učenja je istovremeno i prostor druženja, odnosno bivanja zajedno sa drugima.

Ovo sugeriše da procesi učenja trebaju uzeti u obzir društvene odnose unutar grupe koja uči. Učenje u većim ili manjim grupama, učenje kroz obučavanje drugih, učenje kroz tuđe uspehe i greške, sve su ovo važni aspekti učenja drugačiji od klasičnog, individualističkog pristupa u učionici. Ovo znači i da treba birati

prostore za učenje koji stimulišu učenje kroz saradnju, deljenje i međusobne izazove i podršku.

Uz to, učenje podrazumeva sposobnost da se deluje na isti ili drugačiji način u okviru šire zajednice. Zato je važno reflektovati na implikacije učenja za šire društvene akcije, stavove i uverenja. Ovo je razlog zbog kojeg, posmatrano iz šire društvene perspektive, učenje može biti emancipativno i osnažujuće, ali i porobljavajuće i ograničavajuće.

Šta je sa predmetima?

Naposletku, znanje nije isprepletano samo sa ljudima. Ono uključuje razne tipove entiteta, ideja, živih bića, tehnologija i artificalnih predmeta. Isključivanje njih iz procesa učenja čini učenje mnogo težim. Nastavnici prirodnih nauka ovo vrlo dobro znaju — učionica bez modela, crteža, mapa i laboratorijskih instrumenata nije inspirativna učionica. U slučaju učenja o nasleđu i kroz nasleđe, uključivanje predmeta, artefakata, zvukova, alata i živih čuvara nasleđa delotvorniji je od apstraktne priče.

Perspektive angažovanja i edukacije građana u nasleđu

U kulturama širom sveta, i gotovo svim periodima, postojala je neka vrsta odnosa sa prošlošću, kao i odnosa sa simboličkim predmetima i praksama nasleđenim od prethodnih generacija. U zavisnosti od organizacije ovih praksi, postojali su ili odabrani pojedinci i grupe u okviru zajednica kojima je dato pravo i obaveza da brinu o predmetima, ritualima i običajima od posebne vrednosti. Ostali članovi zajednice učestvovali su u različitom obimu i na različite načine (samo pomislite na pripovedače u nepismenim zajednicama; sveštenike kao čuvare relikvija; šamane kao posrednike u ritualima; kustose kao čuvare statua u Rimskom carstvu).

Štaviše, proces postajanja odraslim članom zajednice bio je isprepletan sa običajima i učenjem o specifičnim praksama, receptima ili tekstovima od malih nogu. Postajanje delom kulture i zajednice dešavalo se kroz učenje i angažovanje u toj kulturi i zajednici, čime se osiguravalo da će naredne generacije brinuti o važnim normama, praksama, verovanjima i mestima. Naravno, svakom novom generacijom, novim susretom sa drugim kulturama i promenom konteksta i okolnosti, ove prakse su menjane, prevrednovane, rekreirane, odbačene ili posebno čuvane.

Zar to ne zvuči kao Faro?

Iako neki od ovih opisa podsećaju na definiciju vrednovanja, korišćenja i očuvanja nasleđa artikulisanu u [Okvirnoj konvenciji o vrednosti kulturnog nasleđa za društvo](#)^[6] Saveta Evrope iz 2005. (poznatijoj kao Faro konvencija) nemoguće je razumeti savremenu privlačnost angažovanja građana bez postavljanja nekih pitanja. Pre svega, ko su građani o kojima govorimo i kada su oni nastali (odnosno kada su ljudi postali građani)? Kada je nasleđe postalo posebno polje aktivnosti, oblast razdvojena od svakodnevnog života — oblast o kojoj učimo ili se za nju angažujemo? I ko je nova zajednica stručnjaka koja je preuzela uloge sveštenika, šamana i pripovedača u odabiru, zaštiti i komuniciranju značenja i vrednosti u novim društvima? Naposletku, zašto je postalo važno angažovati i edukovati građane o nasleđu?

Rođenje institucija nasleđa

Sva ova pitanja povezana su sa idejama modernih evropskih društava kraja osamnaestog i devetnaestog veka, sa dobom koje je definisalo moderne koncepte nasleđa, građana i obrazovanja. Ideje na kojima su se odvijale demokratske revolucije i svrgavanja monarhističkih režima, doprinele su

stvaranju jednakih prava pojedinaca kao građana (nažalost, samo muškaraca), umesto kao kraljevih podanika. Prosvetiteljska vera u razum, učenje i obrazovanje viđene su kao put ka emancipaciji od religije, sujeverja i moći suverena. Uz to, stvaranje modernih nacionalnih država zahtevalo je drugačiju formu identifikacije zajednice i drugačije vrste narativa i sećanja, koji bi mogli da zamene povezanost sa monarhijom i religijom. Ovo je doprinelo stvaranju modernih javnih ustanova koje preuzimaju profesionalnu brigu za oblast javnog života i koje se smatraju važnim za celo društvo.

Kroz napore nekih od prvih zagovarača i stručnjaka, moderni koncept nasleđa formirao se kao oblast koja čuva materijalne ostatke prošlosti za koje se procenjuje da imaju posebnu vrednost za identitet, obrazovanje i dobro građansko ponašanje novoformiranih građana. Štaviše, stvara se čitav sistem novih ustanova — muzeja, arhiva, komisija za zaštitu spomenika — koje treba da vode brigu o ovom javnom domenu. Sa njima su razvijane i nove oblasti znanja, nove stručne elite sa novim standardima i profesionalnom etikom. Dakle, nasleđe je od svakodnevne prakse odnosa sa prošlošću postalo specijalizovano polje, sa specijalizovanim skupom znanja i praksi, i specijalizovanim ustanovama, koje građani (tj. ne-stručnjaci) mogu da posećuju. Ovaj pristup nasleđu u uskoj je vezi i sa pristupom obrazovanju, u kome određeni akteri imaju znanje koje treba u nepromenjenom obliku preneti onima koji

su “prazne činije”. Štaviše, ovaj novi pristup postavio je vrlo ekskluzivne kriterijume za selekciju nasleđa, kriterijume koji su odbacili prakse i stvaralaštva žena, neobrazovanih, siromašnih, radnika, seljaka, starosedelačkih naroda, nomada, robovskih zajednica i mnogih drugih. Ovakav izbor bio je odraz struktura moći i svega što je smatrano kao poželjno među elitama. Posledično, umesto emancipacije i demokratije za sve, moderne promene u zapadnoj Evropi doprinele su novim formama društvene kontrole.

Nasleđe se susreće sa demokratijom, ponovo

Već u 19. i ranom 20. veku bilo je glasova koji su zagovarali uključivanje i vrednovanje ne-elitnih i ne-urbanih fenomena u nasleđu, kao i za pristupe nasleđu koji su integrisaniji u živote građana. Kao primer ovakvih ideja, nastao je pokret za muzeje na otvorenom koji bi sveobuhvatno pričali o svakodnevnom životu seoskih zajednica. Istovremeno, stvarana su i udruženja građana kako bi brinula o lokalnom nasleđu koje su smatrali važnim. Ustanove posvećene očuvanju nasleđa počele su da uvode prakse volontiranja građana, prakse koje do danas igraju važnu ulogu u radu mnogih organizacija.

Tokom pokreta za ljudska prava šezdesetih i sedamdesetih, glasovi koji pozivaju na demokratizaciju nasleđa dobili su na značaju. Pokret ekomuzeja u frankofonim zemljama, muzeja zajednica

u Severnoj Americi i integrativnih muzeja u Latinskoj Americi stvarani su kao novi modeli povezivanja nasleđa i svakodnevnog života i problema zajednica. Svi oni shvatili su potrebu uključivanja građana u procese vrednovanja, selekcije, zaštite i interpretacije nasleđa. Uz to, shvatili su i potrebu za širenjem koncepta nasleđa kako bi se obuhvatila raznolikost praksi, sećanja, glasova, materijalnih ostataka i mesta važnih za određene zajednice, ali i potrebu da se nasleđe stavi u funkciju obrazovanja, emancipacije, budućeg razvoja i poboljšanja kvaliteta života zajednica. Za razliku od etabliranih ustanova nasleđa, u kojima su građani dobrodošli kao kratkoročni posetioци, ovi novi pristupi nasleđu shvatali su nasleđe kao deo razvojnih, demokratskih i emancipujućih praksi koje angažuju građane za procese stvaranje nasleđa, uz učenje, refleksiju i diskusiju o odnosu prošlosti i savremenog trenutka. Umesto fiksanog mesta kojem se pristupa putem izvanrednih građevina i predmeta, prošlost je u njihovoj viziji postala mesto kritičkog mišljenja i društvene imaginacije, mesto koje podstiče na razgovor o željenoj budućnosti. Većina ovih pokreta predlagala je nove modele organizacije javnih ustanova nasleđa kao mesta kolektivnog delovanja i obrazovanja u kojima stručnjaci imaju ulogu medijatora, kritičkih sagovornika i poznavalaca sa jasnom etičkom orijentacijom ka društvenoj pravdi.

Od predmeta reprezentacije do reprezentovanih subjekata

Tokom osamdesetih i devedesetih, kritički glasovi unutar oblasti nasleđa počeli su da propituju politike reprezentacije različitih društvenih grupa, prakse uključivanja i isključivanja, i odnose moći povezane sa praksama nasleđa.^[7] Uz to, Povelja Bura (Burra Charter) ICOMOS Australije (objavljena prvi put 1979.) nastala je kao prvi dokument politika nasleđa koji se implicitno bavi kolonijalnom prošlošću i eksplicitno prepoznaje aktivnu ulogu starosedelačkih zajednica u stvaranju i očuvanju nasleđa. Ove ideje doprinele su razumevanju nasleđa kao društveno i politički konstruisanom polju, koje poziva na promišljanje, ali i utiče na načine na koje su grupe i zajednice pozicionirane, vrednovane i reprezentovane u okviru određenog društva. Promoteri učešća građana u ovom kontekstu zagovarali su promene u tretiranju građana i grupa. Građani i zajednice ne treba da budu tretirani kao pasivni predmeti reprezentacije kustosirani od strane stručnjaka, već kao aktivni, misleći subjekti koji učestvuju u procesu stvaranja predstava i identiteta koji ih se tiču. Na globalnom nivou, UNESKO Konvencija o zaštiti nematerijalnog kulturnog nasleđa (2003) imala je za cilj da prepozna raznolikost društvenih praksi povezanih sa prošlošću koje se nisu uklapale u dotada dominantne ideje materijalnosti nasleđa.

Demokratizujuće tehnologije?

Zahvaljujući demokratizaciji slika putem reprodukcija sredinom 20. veka, dovedena je u pitanje i uloga institucija i stručnjaka kao ekskluzivnih medijatora nasleđa. Andre Malro (Andre Malraux) pisao je tada o imaginarnom muzeju, intimnom, ličnom muzeju koji svaka osoba može napraviti od reprodukcija, prateći sopstvene interese, vrednovanja i asocijacije u prikupljanju predmeta i značenja. Štaviše, tokom osamdesetih i devedesetih nastajao je sve veći broj muzeja vođenih od strane volontera, kroz koje su se lokalne zajednice okupljale kako bi štitile i interpretirale svoje nasleđe. Broj muzeja vođenih od strane građana od tada raste. Razvoj tehnologija i digitalnog prostora stvorio je do tada nezamislive mogućnosti za imaginarne muzeje. Ne samo da je digitalizacija nasleđa omogućila da pojedinci/ke i grupe biraju i komuniciraju određeno nasleđe, nezavisno od praksi javnih ustanova, već je internet redefinisao značenje zajednice, omogućujući grupama da se okupe na osnovu svojih interesovanja i vrednosti, nezavisno od lokacije, porekla i godišta. Ovo je dalo zamajac onlajn muzejima i platformama za nasleđe koje počivaju na kraudsorsingu – na angažovanju velikog broja međusobno nepoznatih osoba – kako bi transkribovale, dokumentovale, kolekcionirale, kustosirale ili interpretirale nasleđe u digitalnom prostoru.

Aproprijacija i uključivanje u glavne tokove

Na nivou kulturnih politika, već pomenuta Faro konvencija iz 2005. godine inkorporirala je mnoge prethodno predstavljene ideje kao što su: razumevanje nasleđa kao društvene prakse; pravo i odgovornost pojedinaca i zajednica da vrednuju, stvaraju i upravljaju nasleđem; ideju da je nasleđe uvek u odnosu sa širim društvenim pitanjima i aspiracijama; kao i ideju *zajednice nasleđa* koja je transkulturalna. Faro konvenciju pratile su i druge deklaracije, pozivi za projekte i zagovaračke aktivnosti.

Međutim, uvođenje ovih ideja u glavne tokove politika, uticalo je i na njihovu aproprijaciju od strane neoliberalnih politika, u kojima demokratizujuća ideja participacije lako sklizne u svoju suprotnost – participativni konzumerizam. Zagovornici istog ističu da učešće stvara emotivnu vezanost i lojalnost brendu, ustanovi ili organizaciji, veću efektivnost i vidljivost poruka koje organizacija promovise, te podstiče stvaranje zajednica oko proizvoda, prakse ili organizacije.

Preveden u polje nasleđa, participativni konzumerizam vodi situaciji u kojoj udruženja građana i ustanove prigrljuju ideju razvoja publike kroz oslanjanje na marketinške prakse, interaktivne izložbe, površno učešće i zabavu sa primesama edukacije (tzv. *edutainment*) kako bi privukli brojniju publiku. Ove prakse često se primenjuju bez dubinskog razmišljanja o ulozi koju organizacija želi

da ima u društvu.

Savremena kritička literatura u oblasti nasleđa ukazuje na kontradiktornosti i ograničenja dosadašnjih politika i praksi u vezi učešća građana u nasleđu.

Rasprostranjena upotreba “participacije” u javnom govoru, dovela je do toga da ovaj termin ima različita značenja u govoru različitih aktera, koji na često kontradiktorne načine kombinuju različite elemente dostupnih praktičnih, političkih i teorijskih tekovina. Ono što nedostaje u toj raznovrsnosti, je upravo refleksija na političke i društvene pretpostavke praksi koje se promovišu, kao i na posledice tih praksi za društvo.

Šta angažovanje u nasleđu može doneti danas?

Za organizacije u oblasti nasleđa koje žele da grade svoje aktivnosti i programe kroz angažovanje i edukaciju građana, postoji čitav niz pozitivnih aspekata ovakvih praksi za samu organizaciju, za građane sa kojima se saraduje, za nasleđe kojim se bave, kao i za šire društvo. Za razliku od ustanova u oblasti nasleđa, udruženja građana u ovoj oblasti po definiciji i nastaju kao grupe građana okupljene oko zajedničkih interesa zaštite, tumačenja i korišćenja određenog nasleđa. Ovo znači i da, za razliku od javnih ustanova, sve dok ne koriste javne resurse, udruženja mogu ostati mala i marginalna, bez potrebe da budu odgovorna širem društvu. S druge strane, angažovanje većeg broja građana u njihov rad znači da ova udruženja mogu širiti svoje ideje, vrednosti i interese na

šire društvo, stvarajući zajednice nasleđa i društvene pokrete oko svog rada.

Angažovanje sugrađana znači da rad organizacije može biti razvijan i održavan u dužem vremenskom periodu. Takođe, pridošli saradnici, sa svojim perspektivama i znanjem, često su dobra karika za uticaj na nove ili šire društvene krugove, a mogu biti i medijatori između organizacije, njene misije i ostatka društva. Širi angažman građana doprinosi društvenoj zaštiti nasleđa, koja počiva na svesti, vrednovanju i brizi građana o nasleđu. Zato je osećaj zajedničkog vlasništva koji se stvara kroz angažovanje odlična osnova za šire razumevanje i očuvanje nasleđa u društvu.

Štaviše, nasleđe kao društvena praksa kontinuirano se menja kroz angažman različitih aktera, služeći različitim interesima. Zato je limitiran broj javnih ustanova ili grupa koje se staraju o nasleđu dobar način za hegemoniju jednobraznih narativa, dominantnih reprezentacija i esencijalističkih identiteta. Angažovanje različitih grupa građana u procese definisanja, odabira, prikupljanja, dokumentovanja, tumačenja i brige o nasleđu može voditi ka otvorenijem, raznolikijem i dinamičnijem polju nasleđa.

Kao što već pominjani koncepti učešća građana sugerišu, nasleđe je duboko ukotvljeno u šire političke, ekonomske i društvene pozicije i borbe današnjice. Pravo na istoriju, reprezentaciju, nasleđe i sećanje duboko je povezano sa osećajem dostojanstva, pripadnosti i prepoznavanja. Zato je nasleđe neodvojivo od ljudskih

prava, kao i kolektivnih prava na kulturu.

Za razliku od zvaničnih narativa i istorija promovisanih od strane javnih ustanova, udruženja i asocijacije civilnog društva često su te koje pokreću pitanja o zanemarenim sećanjima, mestima, grupama i praksama, često uključujući marginalizovane grupe u ove procese. Ovi procesi stvaranja i prepoznavanja marginalizovanog nasleđa mogu biti početna tačka za šire osnaživanje strukturno marginalizovanih grupa i šire zahteve za njihova politička prava. Štaviše, procesi u kojima se građani različitih profila angažuju i uče kroz nasleđe, često mogu biti platforma za istraživanja identiteta, interkulturni dijalog i bolje razumevanje među društvenim klasama, rodovima, etnicitetima, strukama i drugim okvirima pripadnosti.

Naposletku, iako učešće u nasleđu ne može biti zamena za šire učešće građana u političkom donošenju odluka, može biti prostor za osnaživanje. Kritički pogled na nasleđe može ponuditi razumevanje kontinuiteta i promena u društvima, politikama, ekonomijama, ideologijama i alternativama kroz istoriju. Ovo zauzvrat može ponuditi osnovu za refleksiju i debatovanje trenutnih društvenih izazova i inspirisati ljude na imaginaciju i delanje za pravednije i raznolikije budućnosti.

Participativno upravljanje nasleđem u politikama EU

Od 2014. godine, EU je pokrenula niz aktivnosti i usvojila niz dokumenata u domenu politika upravljanja kulturnim nasleđem, koji ističu ulogu učešća građana. Komunikacija Evropske komisije [Ka integrativnom pristupu kulturnom nasleđu](#) (2014) prepoznaje nasleđe kao zajedničko dobro i zajedničku odgovornost, sugerišući učešće javnog, civilnog i privatnog sektora u očuvanju nasleđa.

Iste godine, Savet Evropske unije, usvojio je [Zaključke o participativnom upravljanju kulturnim nasleđem](#), ističući da angažovanje svih interesnih strana u

procesu donošenja odluka, planiranju, primeni, nadgledanju i evaluaciji politika i programa može uticati na širu svest o vrednostima koje nasleđe predstavlja, i doprineti transparentnosti i odgovornosti u korišćenju javnih resursa.

Kulturno nasleđe postavljeno je i kao jedan od prioriteta [Plana rada za kulturu 2015-2018](#). Participativno upravljanje nasleđem bilo je centralna tačka u okviru [Otvorenog metoda koordinacije 2015](#), kojim su okupljeni stručnjaci iz ministarstava kulture i nacionalnih ustanova kulture zemalja članica EU, kako bi razmenili iskustva u ovoj oblasti. Nakon toga je

sastavljen izveštaj [Mapiranje praksi participativnog upravljanja nasleđem u zemljama članicama EU](#). Kroz okvir za strukturni dijalog Evropske komisije sa akterima civilnog društva nazvanim "Glasovi kulture", tema [Participativnog upravljanja kulturnim nasleđem](#) bila je fokus u 2015. Ove debate su imale za ishod objavljivanje [Izveštaja sa sesije o participativnom upravljanju kulturnim nasleđem](#).

Plovidba kroz izazove angažovanja i edukacije građana

Angažovanje građana u okviru projekata u oblasti nasleđa zahteva specifičan trud i posvećenost. Kao u mnogim participativnim procesima koji uključuju veliki broj raznolikih pojedinaca i pojedinki, mnogo toga može biti komplikovano. Ovaj deo priručnika ima za cilj da vas podstakne da nastavite, čak i ako postane teško. Predstavljamo vam neke od najčešćih izazova sa kojima se sreću projekti angažovanja građana i nudimo savete i pristupe koji su se pokazali korisnim.

Tekst koji sledi možete čitati i kao neku vrstu “kontrolne liste”. Prođite kroz njega razmatrajući vaš već završen projekat ili projekat koji tek planirate da sprovedite. Dok čitate razmišljajte šta biste mogli da unapredite, prilagodite ili dodatno promislite. Kako ste uradili ili planirate da uradite određene aspekte projekta? Da li je ovaj aspekt relevantan za vaš rad? Ako da, da li postoji nešto što ste planirali ili radili, a što zvuči problematično nakon čitanja?

Pre angažovanja

Verujemo da je bilo koja ideja dobra, sve dok se testira i unapređuje kroz dijalog. Zato preporučujemo da testirate ideju ili koncept projekta kroz niz pitanja i debata sa grupama različitih osoba. U nastavku nudimo neke od mogućih pitanja, tema i razmatranja za diskusije unutar i izvan vaših organizacija, kao i neke inspirativne primere i slučajeve.

Zašto to želimo? Evaluiranje projekta iz perspektive organizacije

Angažovanje građana može biti fantastično, ali i veoma zahtevno, pa i razočaravajuće, kako za organizaciju, tako i za građane. Pre iniciranja takvog projekta dobro je da budete svesni da li i zbog čega to zaista želite. Kako biste to uradili, morate analizirati vašu organizaciju — njenu trasu razvoja, misiju, trenutno okruženje i reputaciju.

Možete početi sa nekim od ovih pitanja:

- Zašto želimo da iniciramo projekat u kome angažujemo građane?
 - Šta pozitivno možemo da ostvarimo angažovanjem građana, što ne bismo mogli drugačije?
 - Kakvu vrstu buduće situacije omogućavamo takvim projektom?
 - Koje znanja, iskustva ili sećanja želimo da podstaknemo ili naučimo od građana?
- Kakve odnose sa građanima želimo da kreiramo i zašto?
 - Kakve odnose među potencijalnim učesnicima podstičemo i zašto?
 - Kakve odnose sa nasleđem promoviramo i zašto?

Odgovori na ova pitanja vodiće vas ka boljem razumevanju osnovnog pitanja: zašto takav projekat treba ili ne treba da se desi? Dakle, budite jasni i precizni u svojim ciljevima, željama i aspiracijama, jer je ovo okosnica svakog iskrenog i pravičnog projekta angažovanja građana.

Ponekad, angažovanje može biti veoma jednostavno, kao što je na primer poziv građanima da doniraju svoja sećanja, priče ili predmete, što je bio slučaj sa [Malim muzejom Dablina \(Little Museum of Dublin\)](#), dobitnikom [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre](#) u 2016. godini. Danas omiljeni lokalni muzej, stvoren je kao privatna inicijativa s namerom da izloži i ispriča perspektive građana o njihovom gradu.

Stvorili su muzej isključivo kroz participativno kolekcioniranje, u okviru kojeg su građani poklanjali predmete, sećanja i priče o dvadesetovekovnom Dablinu. Građani nisu angažovani u vođenje i upravljanje muzejom, ali mu mogu doprineti deljenjem priča, vođenjem tura po gradu i sugerisanjem novih tema koje bi muzej trebalo da obrađuje.

Možemo li to postići?

Analiza kapaciteta za angažovanje

Često se kaže da su u projektima angažovanja građana, građani glavni akteri. Lepo zvuči, međutim, stavljanje svega na leđa učesnika odlika je propalih i eksploatorskih participativnih projekata. U svim projektima, uključujući i projektima angažovanja građana, inicijator snosi najviše rizika, obaveza i odgovornosti. Planiranje, fandrejzing, komuniciranje, motivisanje, rešavanje problema, izveštavanje, građenje reputacije, evaluiranje... ovo je samo delić liste zadataka koja teško da može biti "kraudsorsovana". Ti zadaci su na vašoj radnoj listi, i tu i treba da budu.

Učesnici mogu na razne načine da vas podrže i učine proces nezaboravnim, ali ne gubite iz vida činjenicu da će vam trebati razni resursi kako biste inicirali i vodili participativan projekat. Zato je važno da analizirate sopstvene kapacitete i snage, kao i rizike i slabosti, pre nego što se upustite u avanturu. Pogledajte desno nekoliko pitanja koja vam mogu pomoći u procesu propitivanja svojih kapaciteta.

1. Da li je Upravni odbor saglasan sa inicijativom i spreman da vas podrži?
2. Da li su ključni ljudi u projektu iskusni u projektima angažovanja građana? Ako ne, koje dodatno znanje je potrebno?
3. Da li vam je potrebno da zaposlite dodatnu osobu sa adekvatnim iskustvom?
4. Da li ključni ljudi projekta planiraju da ostanu u organizaciji tokom njegovog trajanja?
5. Da li svi zaposleni razumeju i podržavaju projekat?
6. Da li je vaša organizaciona kultura u skladu sa participativnom kulturom? Da li ste spremni za procese otvorenog i horizontalnog donošenja odluka? Da li ste komforni sa otvaranjem pitanja koja se tiču vaših uobičajenih praksi?
7. Imate li dovoljno resursa za projekat? Koje finansijske promene ili dodatna sredstva su vam potrebna? Možete li da uložite u njih dodatni napor?
8. Imate li podršku partnera i donatora za iniciranje projekta?

Zašto bi oni to hteli? Evaluacija projekta iz perspektive učesnika

Studije o motivaciji građana za učestvovanje u javnim aktivnostima kažu da su “volonteri motivisani kompleksnim okvirom faktora koji se dinamično menjaju kroz njihov rad na projektima”.^[9] Naravno, neke motivacije su generalne, ali načini na koje se percipiraju i definišu su pojedinačni. Ljudi imaju veoma različite razloge za učešće i neučešće. Na osnovu postojećih istraživanja možemo da kažemo da je intrinzična motivacija veoma važna. Ova motivacija dolazi iz samog rada na zadatku, a ne zbog pritisaka ili nagrade koji dolaze kao posledica rada (ekstrinzična motivacija). Retko su nagrade, slava ili status ono što je

najvažnije kad je u pitanju motivacija za angažovanje, već su to uživanje, pravljenje društvenih veza, učenje i osećaj nesebičnog doprinosa društvu (ili altruistička motivacija).^[10] Ali svaki projekat i grupa su donekle različiti. Kako biste saznali šta privlači građane koje želite da angažujete, treba da razumete njihove pozicije, interesovanja, znanja i motivaciju.

Mnogi bi voleli da veruju da su njihovi participativni projekti poziv svima da se pridruže. Ovo se ipak retko dešava, jer čak i u slučaju organizacija koje tvrde da su potpuno otvorene, “poželjni” profili implicitno su predstavljeni kroz način na koji je aktivnost opisana, specifične teme podstaknute, određena niša nasleđena stavljena u fokus, itd.

Insajderi kao partneri

Generalno je teško biti upoznat sa iskustvima, profilima i interesima grupa koje želite da uključite u svoj rad, pogotovo ako želite da iskoračite izvan svojih postojećih krugova. Zato je dobra ideja da saradujete sa partnerima koji imaju višegodišnje iskustvo rada sa specifičnom grupom. U projektima koji angažuju školarce pričajte sa nastavnicima, roditeljima i školskim asocijacijama; ako želite da angažujete penzionere pričajte sa

udruženjima, klubovima ili domovima za ljude treće dobi; ako planirate da angažujete grupe sa invaliditetom, potražite vredne uvide, kontakte i pomoć od organizacija i udruženja koja okupljaju ove grupe. Saradnja sa ovim insajderskim organizacijama od faze planiranja projekta povećaće šanse da vaši ciljevi i strategije angažovanja budu u skladu sa kapacitetima, potrebama i interesima ciljnih grupa.

Ovo je upravo ono što je uradio program [Vera u održavanje](#) iz Velike Britanije, dobitnik [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre](#) u 2010. kako bi se povezao i konsultovao sa ciljnom zajednicom. U želji da obučavaju članove lokalnih zajednica kako da se staraju o verskim objektima u svojim gradićima ili četvrtima, prvo su se konsultovali sa nekoliko religioznih grupa, ispitujući potrebe i interesovanje za takav projekat.

Zato je bolje posvećeno razmisliti o tome koga želite da angažujete i zašto i na osnovu toga definisati jasno ciljnu grupu, u smislu godina, profila, specifičnih interesovanja. To vam može pomoći i u planiranju aktivnosti i procesa koji se uklapaju u specifične kulturne potrebe i interesovanja učesnika. Razmišljanje o definisanim ciljnim grupama biće osnova vaše promocije i komunikacije sa učesnicima, kao i argumentacija za stvaranje partnerstava i prikupljanje sredstava. Pogledajte ispod nekoliko pitanja koja vam mogu poslužiti u procesu razmišljanja o ciljnim grupama i njihovim motivacijama.

1. Za koju ciljnu grupu ili profil građana je vaš projekat posebno važan?
2. Šta su vredni uvidi, iskustva, sećanja i znanja koje učesnici mogu doneti projektu?
3. Koja nova učenja, iskustva i uvide će angažovanje omogućiti učesnicima?
4. Koje socijalizacije ili pripadnosti projekat može da donese učesnicima?
5. Kako će angažovanje stvoriti kod učesnika osećaj da doprinose?
6. Koje vrste sećanja ili nasleđa koje projekat budi ili čuva mogu biti od posebnog interesa za određene grupe?
7. Kako učenje i angažovanje mogu biti zabavni, otrežnjujući ili nagrađujući za učesnike?
8. Koje su prepreke koje mogu otežati ili onemogućiti učešće nekim građanima? Šta mogu biti strategije i intervencije koje čine angažovanje mogućim za te grupe?

Izazovi inkluzije

Mnogi projekti u oblasti nasleđa bave se marginalizovanim ili negativno diskriminiranim grupama građana. Njihove istorije i nasleđe najčešće su skrajnuti, a pretpostavka je da rad na prepoznavanju i javnoj artikulaciji nasleđa može biti osnažujuće iskustvo za pripadnike tih grupa. U ovakvim projektima treba imati u vidu, da pored uobičajenih pristupa za integraciju i inkluziju, ne postoji univerzalno, u potpunosti deljeno iskustvo marginalizacije po određenoj osnovi. Kao sa svakom osobom, postoji niz društvenih i psiholoških strategija koje osoba može imati u odnosu na svoje identitete i načine na koji su isti percipirani od strane okruženja. Neki ljudi su veoma povezani sa svojim manjinskim identitetom, neki se odriču tog identiteta čim mogu da pripadnu većini, a neki nalaze načine za razvijanje hibridnih i pluralnih identiteta.^[11] Zato i strategije inkluzije treba da budu raznolike i omoguće različite vrste odnošenja prema pripadnosti i isključivanju.

Pitanja (samo)identifikacije

U slučaju osoba koje žele da zadrže svoj nasleđeni identitet kao ključnu odrednicu samoizražavanja i pripadnosti određenoj manjinskoj grupi, projekti inkluzije u dominantne društvene okvire mogu doprineti još većoj distanci od okruženja. Ovaj fenomen zove se “pretnja prepoznatljivosti” i javlja se kada je dominantni identitet grupe ili pojedinca doveden u pitanje.^[12] U tim slučajevima,

važno je voditi računa da je njihov primarni identitet poštovan i istaknut u javnom domenu. U tim slučajevima je iskorak napravljen ako se drugi identiteti i forme pripadnosti mogu pridodati u višeslojni i multikulturni identitet (npr. Nemač turskog porekla, feministkinja kosmopolita ili Estonac panker).

U drugim slučajevima, potrebna je upravo dekonstrukcija dominantnog, primarnog identiteta (nacionalnog, etničkog ili rodnog) i podrška pri oslobađanju od istog, odnosno pravljenu neke vrste otklona. Fluidni, dinamični i pluralni identiteti mogu biti plodno tlo za mnoge marginalizovane i manjinske grupe. U tim slučajevima, korisne su strategije inkluzije koje se oslanjaju na transkulturalne i interkulturalne repertoare,^[13] koje tragaju za sličnostima pre nego za razlikama i za labavim pre nego za krutim identitetima.

Pretnja kategorizacije

U oba pomenuta slučaja, kao i mnogim drugim, postoji takozvana “pretnja kategorizacije” koja nastaje kada se bez volje pojedinke vrši njena identifikacija sa određenom grupom.^[14] Ovo je često u slučajevima kada se identitet manjinske grupe oblikuje od strane dominantnih društvenih grupa, i dolazi u paketu sa brojnim predrasudama. Zato unapred zadata identitetska kategorizacija ili projekti u kojima su zacrtane kvote učesnika iz određenih društvenih grupa, često nisu dobra polazna osnova. Umesto toga, trudite se da stvorite otvorene

Ima li tu nečega i za nasleđe? Evaluacija projekta iz perspektive nasleđa

Inspirativne i smislene inicijative angažovanja građana u oblasti nasleđa idu daleko od “angažovanja radi angažovanja” i teže da doprinosu domenu nasleđa. Ovaj doprinos može biti jednostavan kao što je čišćenje obližnjeg lokaliteta (što pokazuje projekat “Unapredi lokalitet kulturnog nasleđa”, dobitnik [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre 2012](#)), ili zahtevan kao što je usvajanje kulturnog dobra i briga o njemu (poput projekta “[Usvoji spomenik](#)” iz Finske, dobitnik [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre 2016](#)), ili specifičan kao što je prikupljanje sećanja i usmenih istorija specifične grupe čije nasleđe nije zastupljeno u zvaničnim institucijama i zbirkama (kao što su projekti “[Istorija koje nema](#)” iz Crne Gore i “[Usmena istorija Kosova*](#)”, koji su

angažovali žene na prikupljanju dokumenata i sećanja na ženske istorije). Ponekad je angažovanje moguće tek nakon procesa obuke i učenja (kao što je slučaj sa projektom “[Obuka za vlasnike seoskih građevina](#)” iz Estonije, dobitnika [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre 2015](#), koji obučava vlasnike da brinu o tradicionalnim seoskim kućama, ili sa projektom “[Vera u održavanje](#)” iz Velike Britanije, dobitnikom [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre 2010](#), u kome su volonteri obučavani za poslove održavanja i staranja za verske objekte u njihovom gradu). Opcije su mnogobrojne i zavise od fokusa organizacije, grupa koje su angažovane, i nasleđa kojem je potrebna briga.

Ispod možete pronaći nekoliko pitanja koja mogu da vam pomognu da razjasnite kakav doprinos vaš projekat ima na nasleđe.

1. Koji nedostaci trenutno postoje u prikupljanju, istraživanju, održavanju i tumačenju specifičnog nasleđa kojim se vaša organizacija bavi?
2. Kako angažovanje građana može da unapredi, proširi ili produbi vaše domete i načine razumevanja i rada u vezi nasleđa?
3. Šta su to sećanja, dokumenta ili istorijski predmeti kojima vaša ciljna grupa može da doprinese?
4. Da li je potrebno da učesnici imaju specifična znanja i veštine kako bi doprineli projektu? Koji vrstu obuke ili učenja im možete omogućiti kako biste ih pripremili za angažman?
5. Na koji način trenutni zakonski okviri obeshrabraju ili onemogućavaju angažman građana i kako možete ovo da prevaziđete? Trebaju li vam posebne dozvole od strane nadležnih ustanova kako biste omogućili realizaciju inicijative?

Digitalni kraudsorsing projekti u domenu nasleđa

Tokom poslednje decenije, angažovanje u nasleđu kroz digitalne alate i okruženja postalo je izuzetno popularno. Galerije, biblioteke, arhive i muzeji pozivaju građane da označavaju (taguju), analiziraju, skeniraju, klasifikuju ili na druge načine komuniciraju sa zbirkama. Za razliku od angažovanja uživo u kojem učesnici saraduju, doprinose i uče na licu mesta, projekti kraudsorsinga u digitalnom prostoru zahtevaju autonomne, eksplicitno definisane, manje kompleksne i dobro vodene zadatke.^[16]

Omen i Arojo^[17] klasifikovali su vrste angažovanja građana u kraudsorsovanim projektima u oblasti nasleđa:

1. Korekcija i transkripcija — građani koriguju ili transkribuju rezultate već završenog procesa digitalizacije;
2. Kontekstualizacija – građani dodaju informacije o kontekstu digitalizovanom predmetu;
3. Kolekcioniranje – građani doprinose svojim predmetima i sećanjima već postojećim digitalizovanim tematskim zbirkama ili izložbama;
4. Klasifikacija – građani kreiraju deskriptivne metapodatke ili tagove u vezi predmeta u digitalizovanim zbirkama;
5. Kustosiranje – građani odabiru, kustosiraju i interpretiraju digitalizovano kulturno nasleđe,

stvarajući sopstvene tematske izložbe;

6. Kraudfanding – građani doniraju novac ili druge resurse potrebne za određeni projekat u oblasti nasleđa.

Onlajn platforma za nasleđe [Erfgoedplus](#) iz Belgije, dobitnik [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre 2017](#), je dugoročna kraudsorsing platforma za dokumentovanje i omogućavanje pristupa svom kulturnom nasleđu na teritoriji provincija Limburg i Vlams Brabant (Vlaams-Brabant). Platforma nudi mogućnost menadžerima ili vlasnicima malih lokalnih zbirki i arhiva da izrađuju inventar u skladu sa savremenim stručnim standardima. Sve ove informacije čuvaju se u bazama podataka koje su dostupne javnosti na veb stranici www.erfgoedplus.be. Platforma nudi i pomoć i podršku vlasnicima zbirki u korišćenju digitalnih alata i standarda, što doprinosi kvalitetu i održivosti platforme.

Uobličavanje procesa angažovanja – definisanje procesa, ciljeva i ishoda

Pre nego što počnete sa projektom ključno je da imate jasan i precizan referentni okvir. Ako ciljevi, uloge, aktivnosti i ishodi nisu definisani tokom procesa planiranja, biće teško diskutovati ih sa učesnicima, a šanse za demotivisanost učesnika su veće.

Istraživanja pokazuju da u projektima u kojima je intrinzična motivacija ključna (a to je slučaj u amaterskim i dobrovoljačkim aktivnostima), zadaci treba da budu tako definisani da su inspirativni i nagrađujući, da zahtevaju niz veština kako bi se izveli (dakle da nisu monotoni) i da postoji autonomija u izvođenju zadatka, kako bi grupa ili osoba mogle da prepoznaju svoj doprinos u zadatku.^[18] Kod čišćenja i konzervacije nasleđa od lokalnog značaja,

postoji čitav niz zadataka koje treba obaviti, akcija je smisljena, a lako je okrenuti se, videti rezultat rada i osetiti zadovoljstvo. Nije čudo da su takvi projekti popularni. Ako ste razmislili o svim već pomenutim pitanjima, evo saveta koji vam mogu biti korisni u uobličavanju projekta.

1. Definišite proces i vrste angažovanja sa jasnim zadacima u odnosu na gorepomenute aspekte (motivaciju, organizacijske potrebe i kulturu, ciljne grupe i specifično nasleđe).
2. Definišite kakav proces učenja i edukacije bi obogatio angažovanje.
3. U slučaju da je relevantno, definišite jasne smernice u vezi kvaliteta doprinosa očekivanog od strane učesnika, kao i ilustrativni primer.
4. Stvorite prostor za pitanja, diskusije, interakcije i učenja među učesnicima.
5. Predvidite — u slučaju onlajn učešća — mogućnost fizičkog sretanja.
6. Planirajte načine eksperimentisanja i praćenja realizacije projekta i ostavite mesta za izmene i prilagođavanja.

Za vreme angažovanja

Nakon što ste osmislili proces, okupili učesnike i upoznali ih sa okvirom, vreme je da realizujete, pratite, adaptirate i unapređujete proces učenja i angažovanja. U onome što sledi, pišemo o nekim od izazova u ovom segmentu procesa i saveta za kvalitetan proces.

Balansirajte moć

Osnovna razlika u brojnim projektima angažovanja građana je ona između učesnika i organizatora. Organizatori su često iskusniji i informisaniji o temi, a nesrazmernost u znanju, odlučivanju i iskustvu neizbežno stvara i nesrazmernost u moći. U mnogim projektima ovo je ključni problem, a načini njegovog prevazilaženja mogu da budu brojni. U nastavku gledamo dve ekstremne opcije.

U jednom ekstremu, nesrazmernost moći je prihvaćena kao datost i opravdana od početka procesa, uz uloge i pozicije koje su u skladu sa tim. Inicijatori kontrolišu i evaluiraju proces učenja i angažovanja, dok učesnici prate proces u skladu sa pravilima. Problem sa tako jasnim podelama uloga i naglašene nejednakosti je

taj da ceo proces može postati stran i udaljen učesnicima. Njihova iskustva i znanja ostaju skrivena samo zbog toga što su u ulozi učesnika, a takva podela najviše ide na ruku inicijatorima.

Nasuprot tome, neki projekti nastoje da izbrišu podele i osnaže učesnike da preuzmu donošenje svih odluka. Međutim, i takav stav može biti veoma problematičan, jer bez podrške i osnovnog usmeravanja, angažovanje može da se pretvori u neodređen i haotičan proces. Štaviše, ovaj pristup ima tendenciju da učutka stručnjake koji su posvetili mnogo truda u građenje svojih veština, prikupljanje iskustava i savladavanje načina da predstavljaju svoja znanja drugima.

Balansirani pristup od ova dva ekstrema podrazumeva bi prihvatanje nekog stepena nesrazmernosti moći, i nalaženje načina na koje sva relevantna znanja, veštine, iskustva i uvidi, bez obzira od koga dolaze, mogu biti deljeni na najbolji mogući način, kako bi doprineli učenju i unapređenju projekta i svih aktera. Evo nekih od pitanja koja mogu biti polazna osnova za takva razmišljanja.

1. Da li su edukatori/medijatori jedini koji dele svoja znanja, iskustva i veštine?
2. Šta su to elementi kojima učesnici mogu doprineti? Postoje li načini da učesnici u nekom trenutku budu edukatori?
3. Ko odlučuje o najboljem načinu učenja?
4. Kako znate da će proces učenja biti poželjan i uspešan, i ko to definiše?
5. Koji su načini da eksperimentišete sa balansiranjem moći u vašem projektu kroz isprobavanje, deljenja i prilagođavanja?
6. Kako se odluke evaluiraju i menjaju?

Ponudite raznolikost uloga

Neki projekti angažovanja i edukacije građana u potpunosti su osmišljeni i linearni. Zadaci, ishodi i rezultati su unapred postavljeni, a svako meandriranje shvaćeno kao gubljenje vremena. Međutim, uprkos dobrim stranama unapred trasiranog procesa, u njemu učesnici imaju minimalno slobode za eksperimentisanje, isprobavanje različitih opcija i prilagođavanje procesa. Najčešći razlog striktno definisanog procesa je strah edukatora, aktivista ili menadžera da bi gubitak kontrole mogao da ima katastrofalne posledice ili da bi mogao da podrije njihov autoritet.

Međutim, veliki je raspon između haosa i veoma preciznog plana. U optimalnom scenariju, uloge i načini angažovanja ne bi trebalo da budu definisani suviše striktno. U okviru postavljenog programa, dobro je da postoji određeni stepen fleksibilnosti koji omogućava učesnicima da utiču na svoje zadatke, odgovornosti, metode, željene ciljeve i ishode. Cilj takvog pristupa je da podrži učesnike u angažovanju i učenju na način koji im najviše odgovara.

Za projekte u oblasti nasleđa, u odeljku desno, nudimo predloge nekih elemenata procesa koji mogu biti prilagodljivi.

O sledećim aspektima vašeg projekta možete odlučivati zajedno sa učesnicima:

1. Kulturna dobra, lokaliteti ili prakse nasleđa, kao i načini angažovanja (npr. očuvanje, tumačenje, kolekcioniranje, transkribovanje...);
2. Tempo aktivnosti i uloženog vremena (npr. nedeljni, dnevni ili godišnji angažman);
3. Količina napora uloženog u projekat (neki će preuzeti više odgovornosti i vodeće uloge, dok su drugi komforniji sa manjim doprinosom);
4. Lokacija i okruženje u kojima se odvijaju aktivnosti (uživo ili onlajn; u kafeu, muzeju ili školi);
5. Metode učenja;
6. Metode rada (npr. rad u manjoj ili većoj grupi ili rad individualno).

Stvorite osećaj zajedničkog vlasništva

U mnogim uspešnim pričama o participativnim projektima, osećaj zajedničkog vlasništva i posvećenost su ključni za dugoročni poduhvat. Osećaj zajedničkog vlasništva znači da učesnici mogu da dožive i nazovu akciju i njene ishode “mojim” ili “našim”. Mnogi su faktori koji mogu doprineti ovom osećaju, ili ga podriti. Istraživanja pokazuju^[19] da se osećaj zajedničkog vlasništva nad procesom održava i podstiče kroz osećaj kontrole, intimnosti i ulaganja u proces. Evo nekih načina na koje se to postiže:

1. Osećaj kontrole nad procesom dešava se kada učesnici imaju stepen autonomije rada i samoizražavanja, i u kojima je dozvoljeno da učesnici oblikuju i prilagođavaju proces i aktivnosti.
2. Intimnost i povezivanje sa procesom dešava se kada je proces u skladu sa vrednostima i uverenjima učesnika, tako da lakše mogu da osete sebe kao deo zajednice kroz ono što rade. Ovome doprinose i društvene veze i odnosi građani tokom aktivnosti, kao i zajednički događaji, putovanja, i druženja.
3. Što je više vremena i energije uloženo u proces i što su zadaci i aktivnosti više uzbudljivi i nagrađujući, to je više daljeg ulaganja i pojačanog osećaja vlasništva od strane učesnika.

Učinite mesta učenja i angažovanja višeglasnim

Procesi učenja i angažovanja građana u domenu nasleđa mogu doprineti osnaživanju, kritičkom mišljenju i sagledavanju radikalno drugačijih perspektiva. Ovo je nemoguće u situacijama učenja i angažovanja u kojima se čuje samo jedan glas ili potpuno usklađena grupa glasova, i u kome neslaganje nije dobrodošlo. Jednoglasne “učionice” retko su uzbudljive, angažujuće i podsticajne, jer drže učesnike ili u granicama zone komfora ili ih sprečavaju da izraze svoje stavove i uverenja.

Mogućnost saopštavanja različitih pozicija ne samo da daje slobodu i podsticaj osobi koja iznosi stav, već čini proces bogatijim i rezultat autentičnijim. Ovo je razlog zbog koga su polifonije, tenzije i neslaganje, važni elementi procesa učenja i angažovanja, čak i ako su zahtevni za organizatore.

Kada su u pitanju projekti u oblasti nasleđa, multivokalnost je posebno važna jer omogućava učesnicima i organizatorima da preispituju dominantne istorijske narative i iskorače izvan zvaničnih okvira sećanja.

Razumevanje različitih iskustava, percepcija i sećanja o istom istorijskom mestu, osobi ili događaju može omogućiti preispitivanje stereotipa, i učiniti učesnike senzitivnijim na različitosti i stvoriti dobru osnovu za susrete sa neistomišljenicima i pluralizmom u svakodnevnom životu.

Štaviše, ovakvo višeglasje može obogatiti trenutna znanja i informacije o nasleđu koje se obrađuje, povezujući ga sa iskustvima različitih društvenih grupa, alternativnim interpretacijama i vrednovanjima.

Sklonite taj spomenik! Slučaj Kun, Holandija

Projekat “[Slučaj Kun \(The Coen Case\)](#)”, dobitnik [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre 2014](#), realizovan je od strane [Muzeja Vestfris \(Westfris\)](#), u gradu Hornu u Holandiji. Projekat je započet nakon što je grupa građana redovno protestovala na glavnom gradskom trgu, zahtevajući od gradskih vlasti da sa trga uklone spomenik Generalu Kunu, koji je bio generalni rukovodilac Holandske istočnoindijske kompanije (Dutch East Indies Company), i poznat po svojoj brutalnoj vladavini u holandskim kolonijama.

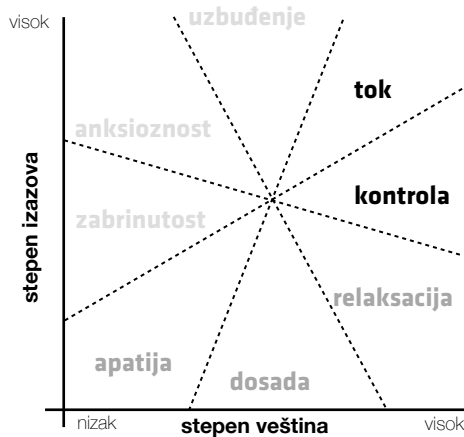
Protestanti su tvrdili da ova osoba, nekada slavljena kao nacionalni heroj, ne treba da uživa taj status ako Holandija želi da se suoči sa svojom kolonijalnom prošalošću. Kroz projekat “Slučaj Kun”, muzej je ove zahteve iskoristio za pokretanje šire javne debate i procesa učenja i angažovanja građana. Slučaj Kun bio je simulacija javnog suđenja istorijskoj ličnosti, generalnu Kunu, u koje su bili pozvani istoričari, istraživači i građani, kao tužioc, odbrana ili porota.

Kroz izložbu, edukativni program za škole, magazin, i javne debate, propitivano je na koji način se percepcija Kuna kao heroja menja

u novom kontekstu i u zavisnosti od vremena i društva koje ga sagledava. Naposljetku, kroz uzbudljiv javni proces doneta je odluka da spomenik ostane na glavnom trgu, ali da mu se doda savremena interpretacija u kojoj se osuđuju njegova dela. Umesto da promoviše istorijski dominantno razumevanje Kuna, muzej se postavio kao medijator širokog procesa javnih debata o vrednovanju u interpretaciji bolne i neprijatne prošlosti. U ovom slučaju, neslaganja i disonantnost, bili su glavni fokus i pokretačka sila u angažovanju različitih aktera.

Stvorite “tok”

Čuveni psiholog Mihalj Čiksentmihalji (Mihaly Csikszentmihalyi) posvetio je život istraživanjima o tome šta ljude čini srećnima, ekstatičnima ili euforičnima. Gledajući iskustva uspešnih kompozitora, muzičara, atleta i drugih profesija, otkrio je da za bivanje u “stanju toka”, koje je definisao kao “stanje u kome su ljudi toliko zaokupirani aktivnošću da se čini da ništa drugo nije važno”, postoje dva preduslova.^[20] Prvo, potrebno je da postoji određeni tip izazova. Zadatak pred vama treba da zahteva vašu punu pažnju, posvećenost i koncentraciju. Drugo, stanje toka možemo iskusiti samo kada imamo visoki nivo veština potrebnih za aktivnost koju izvodimo.

Slika 2: grafikon mentalnih stanja

Iz grafikona na slici 2, može se videti da ako ne postoji balans između izazova i veština, izvan smo stanja toka i potencijalno u stadijumu frustracije. Ako izazov prevazilazi vaše veštine, možete postati anksiozni ili zabrinuti. Ako je

zadatak lak, a vi vešti, veoma je verovatno da će vam biti dosadno.

Na svu sreću, tok se može iskusiti i izvan vanrednih i retkih okolnosti u kojima poznata kompozitorica sedi u svom studiju i ima trenutak inspiracije, ili u kojima atletičar izvodi svoju najbolju trku te godine. Tok se može podstaći kroz pažljivo dizajnirane zadatke, procese i okruženja, uključujući škole, muzeje i lokalitete kulturnog nasleđa.^[21] Pre svega, učesnici treba da budu u mogućnosti da se koncentrišu. Drugo, zadatak i cilj treba da su jasni učesnicima. Treće, treba da postoji brza povratna reakcija o uspešnosti nečijeg pokušaja da radi na zadatku i dostigne cilj. Četvrto, zadaci treba da budu u zoni toka, dakle da postoji dobra povezanost između veština osobe ili grupe i izazova koji je pred njima.

U praksi ovo znači da treba da postoji progresija u težini zadataka, od lakših ka težim. Štaviše, ako se radi o grupi učesnika, svaka osoba trebalo bi da je u mogućnosti da pronađe zadatak koji je zahtevan i izazovan njenom nivou veštine. Takođe, ako govorimo o dugoročnijem angažmanu, učesnici treba da su u mogućnosti da napreduju, uče i unapređuju svoje veštine i angažuju se na sve zahtevnijim zadacima. Ako je teorija toka u pravu, svi ovi elementi zajedno, trebalo bi da doprinesu toku, tj. izuzetnom zadovoljstvu tokom angažovanja.

Ostavite proces otvorenim

Vremenom, ako organizacija ne ulaže napore, postoji tendencija homogenizacije učesnika programa. Prijateljica pozove prijatelja, rođak rođaku, komšinicu komšinicu, i brzo se situacija pretvori u veliku zatvorenu žurku, što verovatno nije bila želja na početku. Ako želite da vaš program bude otvoren i demokratičan, treba da budete svesti njegovih nevidljivih granica i načina na koji su prepreke učešća u programu percipirane od strane onih koji ga gledaju od spolja. Homogenizacija može da bude zasnovana na bilo kom društvenom ili ličnom atributu: identitetu, ekonomskom statusu, ukusima, etniji, rodu, profesiji, itd. Zato je važno da budete svesni i preispitujete ove granice.

Evo nekih pitanja koja vam mogu pomoći da razgovarate i evaluirate karakteristike grupa sa kojima radite:

- Da li postoji rodni balans u grupi?
- Imamo li ljude sa nižim stepenom obrazovanja?
- Da li su učesnici različitih uzrasta?
- Da li je grupa multietnička?

Naravno, pitanja koja postavljate zavisiće od programa i možda neće biti primenjiva za sve programe, ali imajte slična pitanja u vidu ako želite da proširite domete vašeg programa izvan vašeg društvenog miljea.

Ponudite dobrodošlicu novopridošlima

U programima učenja i angažovanja, jedan od osnovnih saveta je posvećivanje vremena da se stvori poverenje i osećaj zajedništva među učesnicima kao i između učesnika i organizacije. Tokom angažovanja, stvaraju se prijateljske veze, nastaju interne šale, a oni koji su nekada bili autsajderi s ponosom pokazuju svoje nove veštine i znanja. Uprkos velikoj važnosti ovakvih odnosa za inicijalnu grupu učesnika, isti mogu predstavljati problem za angažovanje novih osoba ili grupa u procesu. Može se lako desiti da inicijalna grupa, sada insajdera, konstruiše neku vrstu barijera za novopridošle. Treba da imate ovu mogućnost na umu i podstaknete grupu da bude otvorena i osetljiva ka novim ljudima u grupi.

Takođe, možete osmisliti različite nivoe odgovornosti i zadataka prikladnih za manje ili više iskusne učesnike, i osnažiti mentorski proces u kome oni koji su duže u projektu ili su iskusniji, pružaju podršku novim članovima. Dobar primer su “Regionalni kampovi restauracije” [Kulturnog nasleđa bez granica](#) dobitnika [Nagrade Evropske unije za nasleđe / Nagrade Evropa Nostre 2014](#). Učesnici prethodnih kampova podržani su da postanu asistenti u organizaciji kampova, pa i instruktori u narednim godinama i da prenose znanje novim grupama.

Nakon angažovanja

Mnogi participativni projekti koji žele da angažuju građane, nadaju se da će njihov angažman rezultirati u dugoročnom interesovanju i trudu za očuvanje, učenje, istraživanje, promociju i zaštitu nasleđa. Međutim, ako se glavni inicijator povuče iz projekta (zbog organizacionih, ličnih ili drugih problema), angažman retko bude održan. Ovo nije iznenađujuće. Većina ljudi ima druga životno važnija angažovanja. Bez podrške, mentorstva i resursa od strane krovne organizacije, mnogo je teže da građani održe rad. Štaviše, participativni projekti često uključuju veliki broj ljudi različitih profila, želja i potreba i zato je izazov stvoriti dugoročnu zajednicu oko nekog pitanja.

Nagrađivanje podržavalaca

U slučaju amaterskih i volonterskih projekata, ekstrinzična motivacija je sekundarna u odnosu na intrinzičnu. Ona čak može biti štetna za neke od kreativnih zadataka, jer se učesnici koncentrišu više na ono što sledi nego na samu aktivnost. Zato nagrade ne treba previše isticati. Najbolji način da pokažete poštovanje i zahvalnost učesnicima je da pokažete da je njihov trud i angažman doprineo projektu. Na primer, priče ili predmeti koje su građani sakupili postali su deo vaše stalne postavke ili su tematske ture vođene od strane građana postale deo vaših redovnih aktivnosti. Ipak, neke nagrade mogu biti važne i poželjne. Evo nekih od razloga

zbog kojih treba ozbiljno da razmotrite nagrađivanje:

1. Nagrade u formi sertifikata predstavljaju trenutak u kome osoba ima priliku da se priseti svog rada i razvoja.
2. U retrospektivi, mali pokloni mogu biti dragi suveniri o iskustvima u kojima smo uživali.
3. Nagrađivanje može imati i društvenu dimenziju. Događaj ili žurka mogu biti lepa prilika da se zajednički rad proslavi i poveže grupa.
4. Ceremonije dodele priznanja i nagrada nekada su pravi način da se određenim grupama ukaže zahvalnost.
5. Dodeljivanje nagrade u javnom prostoru može biti način da dodatno promovirate ciljeve i misiju projekta.
6. Naposljetku, nagrada može doći kao priznanje za nečiju ulogu kao posvećenika i imati za posledicu ponovno angažovanje, ovaj put u ulozi mentora ili fasilitatora u vašem sledećem projektu.

Participativna evaluacija

Odvojite vreme za evaluaciju i tokom i nakon projekta, i koristite ove uvide za budući rad. Iako je uključivanje učesnika u evaluacioni proces poželjan aspekt svake evaluacije projekta, ono je od ključne važnosti za projekte angažovanja i edukacije građana. Participativna evaluacija je pristup koji uključuje učesnike u različitim fazama evaluacionog procesa — od planiranja i dizajniranja evaluacije, preko izbora metoda i pristupa, da prikupljanja i analize podataka, sve do preporuka za poboljšanje procesa.

Angažovanje učesnika u proces evaluacije znači da oni nisu predmet nečijeg istraživanja, već subjekti koji oblikuju i menjaju načine na koje se percipira i odgovara na uspeh, propust, dobrobit ili neuspeh projekta. U praksi, organizacije mogu raditi niz evaluacionih aktivnosti sa učesnicima. Pogledajte nekoliko ideja u odeljku ispod.

1. Podelite, diskutujte i složite se sa učenicima oko vizije, cilja i željenog ishoda projekta.
2. Radite sa njima na postavljanju pokazatelja uspeha koji reflektuju potrebe, interese i kapacitete učenika i organizacije.
3. Diskutujte i dogovorite se o metodama i pristupima prikupljanja informacija i podataka koje ćete koristiti za evaluaciju. Oni mogu biti kolektivni i otvoreni kao što su diskusije i grupne refleksije u svim ključnim fazama projekta), intimni i *ad hoc* (kao što su anonimne beleške koje učesnici mogu da daju kada osećaju da žele da podele neki uvid ili ocenu), ili kontinuirani (kao što su lični dnevnicima svih učesnika i organizatora).
4. Angažujte učesnike u interpretaciji prikupljenih podataka, kao i u vrednovanju ishoda projekta u skladu sa njihovim iskustvima i potrebama.
5. Napokon, postarajte se da učesnici mogu ići korak dalje od evaluacije, tako što daju sugestije i preporuke za buduće slične projekte.

Održavanje angažovanja

Mnogi projekti angažovanja građana završe se kao jednokratni eksperiment. Međutim, postoje načini da transformišete ove projekte u dugoročne održive aktivnosti. Evo nekih od mogućih opcija za to.

1. Jedan od načina je da transformišete projekat u strukturni program. Kako biste ovo postigli verovatno je potrebno da se upustite u drugačiju vrstu finansiranja rada. Sa uspešnim projektom iza vas, lakše je prikupljati sredstva, a finansijere na lokalnom nivou mogu privući upravo dobri rezultati tek izvedenog projekta.
2. Drugi način je da ponavljate manje verzije projekta koje daju više mesta za preuzimanje odgovornosti od strane prethodnih učesnika.
3. Treće, kao formu nastavka podrške, možete ponuditi različite tipove vodiča ili "uradite sami" priručnika, ili pokrenuti mentorski program u kome volonteri sa više iskustva podržavaju one koji su upravo u procesu učenja.
4. Štaviše, možete stvoriti prostor za međusobnu podršku učesnika u formi sretanja, okupljanja, zajedničkih ekskurzija ili digitalnih platformi.
5. Povežite se sa sličnim projektima na regionalnom, nacionalnom, i međunarodnom nivou kako biste dobili novi entuzijazam, podsticaje i ideje.
6. Konačno, možete i da de-profesionalizujete ceo program kroz podršku stvaranju volonterske samoupravljačke strukture. Takođe, kombinacija angažovanih volontera i posvećenih zaposlenih članova tima često daje održivije rezultate.

Iskustva vredna deljenja

Zahvaljujući doprinosu organizacija, praktičara i istraživača u domenu nasleđa širom Evrope, u ovom poglavlju pričamo o osam primera inicijativa koje su na zanimljiv način preplitale procese edukacije i angažovanja građana. Svaki od primera angažovao je različitu grupu građana – od školaraca i tinejdžera, do odraslih i starih, od etničkih manjina do ruralnih zajednica, i različitih verskih grupa. Svaka od organizacija radila je sa drugačijim aspektima i tipovima nasleđa – od značajnih regionalnih lokaliteta do malih često zanemarenih lokalnih znamenitosti, preko specifičnog nematerijalnog nasleđa do čitavih kulturnih predela, od lokaliteta na Listi svetske baštine preko verskih spomenika, do duboko sukobljenih sećanja na ratove.

U svakom od primera građani su angažovani i edukovani za različite svrhe, od brige za određenu građevinu i očuvanja određenih tradicija, preko borbe protiv destruktivnog razvoja u istorijskim gradskim predelima i angažovanja u kulturnom turizmu, do pomirenja i međuetničkog dijaloga. U angažovanju građana neki su koristili umetničke prakse, neki konzervatorske radove na licu mesta, dok su neki radili sa usmenim istorijama i digitalnim prostorima. Svi oni razlikuju se u pristupima, metodama i opsegu delovanja i tako zajedno čine mozaik praksi vrednih deljenja i izučavanja.

EU NAGRADA ZA
KULturno NASLEĐE /
NAGRADA EVROPA
NOSTRE
2012

© Fotografija: Norway Heritage Foundation

Očuvanje nasleđa kao igra: Unapredi istorijski lokalitet, Norveška

Norveška fondacija za nasleđe (Norway Heritage Foundation) osnovana je 1993. godine sa ciljem da doprinese zaštiti nasleđa u Norveškoj kroz njegovo aktivno i održivo korišćenje. Njihova strategija polazi od pretpostavke da je za upoznavanje sa istorijom i nasledem, naročito za mlade ljude, najbolji način neposredno angažovanje sa lokalitetom. Zbog toga je Fondacija 2000. godine pokrenula nacionalni bijenalni program namenjen deci i mladima pod nazivom “Unapredi lokalitet nasleđa”. Program teži

da ostvari dva cilja: da poveže praktičan rad na uređenju i čišćenju spomenika, predela ili kulturne rute sa znanjem o nasleđu koje ih okružuje, kao i da širi znanje o lokalnom nasleđu unutar zajednice i uključi vršnjake, porodice, imigrante i druge grupe. Fondacija je za realizaciju programa uspostavila saradnju sa sekretarijatima za kulturno nasleđe i prirodne celine, sa Ministarstvom za životnu sredinu, sa asocijacijom koja se bavi ekologijom u školama, kao i sa privatnim akterima (kao što su Savings

Bank Foundation, DnB NOR i SpareBank 1).

Od 2000, svake druge godine Fondacija objavljuje poziv za decu i mlade u saradnji sa školama, sportskim klubovima i udruženjima da usvoje jedan lokalitet (spomenik, istorijski put ili mesto) u njihovoj zajednici i da osmisle projekat kako bi ga zaštitili, uredili i promovisali.

Ključne faze ovog bijenalnog programa su:

- *Širenje vesti o otvorenom pozivu*
U toku septembra, Fondacija objavljuje poziv i distribuira ga kroz mrežu svih osnovnih i srednjih škola, udruženja koja se bave lokalnim nasleđem i kroz najrazličitije omladinske organizacije. Poziv se takođe šalje i medijima i objavljuje u fondacijskom časopisu Kulturarven.
- *Mladi apliciraju sa idejama projekata*
Svaka grupa mladih koja želi da se priključi programu aplicira sa sopstvenom idejom i šalje jednostavni projektni predlog. Da bi izradili predlog, svaka grupa najpre bira lokalitet - to može biti bilo koji spomenik, groblje, put, stara kuća, utvrđenje, zid, kamena ograda i slično. Potom zajedno sa nastavnicima i stručnjacima istražuju istoriju tog lokaliteta i pribavljaju saglasnost vlasnika. O planiranim radovima obavestavaju i nadležnu instituciju za očuvanje baštine. Konačno, šalju i kratku aplikaciju, a Fondacija podržava sve pristigle predloge koji su zadovoljili ove osnovne kriterijume.

- *Sprovođenje projekata*
Radovi na uređenju lokaliteta najčešće se odvijaju u toplijim mesecima od maja do septembra. Radovi variraju, od uklanjanja korova i izraslih grana, preko uklanjanja smeća, lišća i drugih ostataka do postavljanja markera, putokaza i informativnih tabli.
- *Vidljivost u medijima*
Lokalne novine i televizijske stanice jako često prate rad lokalnih grupa i prave reportaže o projektima. Slika mladih koji ponosno uređuju spomenike u svom okruženju je veoma prijemčiva i za medije i za publiku i vesti o akcijama se lako i brzo šire.
- *Nagrađivanje*
U decembru mesecu, svaka grupa dobija donaciju u vrednosti od 400 evra nakon što pošalju sliku o izvedenoj akciji i opiše postignut rezultat. U svakom izdanju, 10 najboljih akcija dobija dodatnu nagradu od 1.300 evra i diplomu koja im se uručuje u okviru specijalne ceremonije u prisustvu medija i specijalnih zvanica poput lokalnih gradonačelnika, poslanika, članova vlade i slično.
- *Dokumentacija*
Izveštaji o svim provedenim akcijama uključujući i fotografije se objavljuju na sajtu projekta (www.miljolare.no), i ova arhiva istovremeno služi i kao inspiracija i podsticaj i za buduće generacije.

Ostvareni rezultati ovog programa su zapanjujući. Od početka programa (2000. godine), u zemlji koja broji oko 5 miliona stanovnika, više od 30.000 dece i mladih učestvovalo je u akcijama. Oni su kolektivno utrošili više od 200.000 sati radeći na čišćenju i održavanju 1.248 raznolikih lokaliteta. Mnogi projekti su uključili i promotivne akcije, postavljanje tabli, edukativne radionice i medijska gostovanja i pretpostavka je da je ovaj program na taj način dospeo do više stotina hiljada građana.

Tome treba dodati i da je veliki broj školskih časova takođe posvećen učenju o lokalnom nasleđu i istoriji lokaliteta na kojima su radili kroz interdisciplinarni pristup. Za 15 godina i 8 izdanja programa, više od 20% škola u Norveškoj uzelo je učešće u programu.

Ideje za poneti

“Unapredi lokalitet nasleđa” je izvanredan program omladinskog uključivanja i edukacije u oblasti nasleđa koji je uspeo da angažuje izuzetno veliki broj mladih da se brinu o svom nasleđu. Naročit fokus programa su bila ruralna područja koja pate od odliva stanovništva. Brinući se o nasleđu i učeći o njemu, mladi su takođe razvili osećaj ponosa i pripadnosti mestu i bliskosti sa svojim okruženjem. Konačno, kroz program su uspostavljene i brojne saradnje između škola i istorijskih klubova i udruženja, i na taj način se takođe uspostavio i intergeneracijski dijalog.

Kontakt

Organizacija: Norveška fondacija za nasleđe

Internet prezentacija: www.kulturarv.no; <https://www.miljolare.no/>

Imejl: post@kulturarv.no

“Kuća u koju jedva stojete, ali polja dokle vam pogled seže”.

Stara grčka izreka

© Fotografija: Elleniki Etairia

Nasleđe i željena budućnost: Program održive egejske regije, Grčka

Od sedamdesetih, brojne mediteranske obale, — naročito u Španiji, Grčkoj, na Malti i Kipru — doživljavaju ubrzan rast turizma i izgradnje kuća i stanova za odmor, koji su u mnogim slučajevima ugrozili lepotu i atraktivnost ovih predela. To je bio slučaj i sa mnogim ostrvima u Egejskom moru. Na ovim malim, brdovitim ostrvima sa suvom i toplom klimom, naselja su tradicionalno bila mala i zbijena, što je ostavljalo velike predele

bez zgrada i kuća. Međutim, razvoj je sa sobom doneo sezonski turizam kao poželjno rešenje za lokalno stanovništvo i za investitore sa kopna, što je dramatično promenilo ekonomsku i socijalnu strukturu, pejzaže i svakodnevni život lokalnih zajednica. Neadekvatne državne politike, industrije nekretnina i građevinarstva i rastuće globalno turističko tržište dodatno su pogoršali situaciju.

To je navelo organizaciju Eliniki Eteria (Elliniki Etairia) da pokrene dugoročan projekat “Održiva Egejska regija”. Eliniki Eteria je nevladina organizacija koja decenijama promoviše održivi razvoj i bavi se zaštitom predela tako što spaja ekološke pristupe sa pristupima zaštite kulturnog nasleđa. Od sedamdesetih se bave lobiranjem, pokreću tužbe, istražuju, snimaju dokumentarne filmove, vode edukativne kampove i pokreću konzervatorske projekte.

2005. godine odlučuju da pokrenu program “Održiva Egejska regija”, koji je posvećen edukaciji i angažovanju mladih i podsticanju kritičkog mišljenja o prirodnom i kulturnom nasleđu. Program je imao za cilj da ponudi drugačije vizije razvoja i kao takav je najpre sproveden na na 4 ostrva, da bi se od 2007 do 2009 sprovodio na svim ostrvima u regiji. Ukupan budžet programa je bio 359.000 evra, a finansirao se od različitih donacija i doprinosa filantropskih organizacija, korporacija, Generalnog sekretarijata za mlade, Ministarstva rada i nekolicine lokalnih ostrvskih samouprava.

Projekat je najviše ciljao đake osnovnih i srednjih škola. Za razliku od njihovih roditelja i starijih rođaka, ova generacija još uvek nije aktivno doprinosila uništavanju okoline, niti je od iste imala koristi, ali će u skorašnjoj budućnosti biti u prilici da donosi odluke u pogledu razvoja, gradnje i uređenja svoje okoline. Dečiji program počinjao je upoznavanjem sa programom i prikazivanjem dokumentarnog filma “Glas Egejske regije”, nakon čega su deca učestvovala u

različitim aktivnostima promišljanja razvoja i okoline. Prikupljena znanja su dalje produbljivala kroz sopstvena istraživanja, a svoje nalaze i stavove su imali zadatak da prikažu u formi izložbe fotografija, video radova ili vodiča.

- U programu iz 2005. i 2006. godine deca sa svakog ostrva su učestvovala u fotografskom konkursu, izložbama i ceremonijama nagrađivanja. Teme konkursa su bile: *Šta volite na vašem ostrvu i šta biste voleli da sačuvate?* i *Šta biste voleli da promenite?*
- Naredne dve godine, umesto fotografija učesnici su snimali kratke dokumentarne filmove na temu održivog razvoja. U ovom procesu, osim što su usvojili znanja za izradu ovog tipa filmova, imali su priliku da se upoznaju sa različitim ekološkim izazovima na globalnom, nacionalnom i lokalnom nivou. Lokalni festivali su prikazivali filmove i organizovali debate.
- U toku treće faze koja je trajala od 2008. do 2014. učesnici su stvarali vodiče za posetioce u kojima je naglašeno prirodno i kulturno nasleđe njihovih ostrva. Vodiči su bili u formi knjiga, prezentacija ili videa. Uključivali su liste mesta i predela pod zaštitom, preglede ključnih izazova i pretnji, projekcije mogućih nepovoljnih scenarija razvoja, predloge i sugestije za očuvanje, smanjenje zagađenja i slično. Vodiči su prezentovani u okviru lokalnih dešavanja, skupova i tribina.

Zahvaljujući ovom programu, mladi su bili u prilici da sami primete, razmišljaju i ocenjuju nasleđe koje ih okružuje i razvoj koji se dešava. Osnaženi analitičkim i kreativnim alatima, bili su u prilici da u svojim sredinama utiču na širenje svesti o značaju nasleđa i održivog razvoja. Na taj način, ključne poruke programa stigle su do odraslih, ali posredno, kroz prikazivanje radova mladih koji su u njih uložili značajan trud i vreme. Debate, razgovori i razmene koje su usledile, otvorile su važna pitanja budućeg razvoja i odgovornosti za očuvanje okruženja.

Osim rada sa mladima, organizacija Eliniki Eteria je i sama predlagala različite ekonomske i ekološke modele koji bi doprineli održivijem korišćenju predela, kao što su očuvanja upečatljivih predela, produžavanje turističke sezone i smanjenje koncentracije turista, zaustavljanje širenja naselja, projekti energije iz obnovljivih izvora i ekološke privredne delatnosti. Svi predlozi su prikupljeni i objavljeni sa sajtu organizacije, a oni su poslužili i prilikom

kreiranja nove mreže zainteresovanih aktera koji žele da doprinesu održivoj budućnosti. Mreža je uključila univerzitete i istraživače, lokalne samouprave, organizacije civilnog društva, predstavnike kompanija i mnoge volontere.

Koristeći ovu mrežu, program “Održiva Egejska regija” je uspeo i da se usprotivi nekim negativnim projektima velikih vetroparkova, izgradnje turističke infrastrukture, uništavanja prirode i ugrožavanja identiteta ostrva. Kvalitet projekta je doprineo tome da organizacija bude vidljiva i van Egejske regije i da posluži kao uzor mnogim sličnim projektima širom Grčke.

Ideje za poneti

“Održiva Egejska regija” je odličan primer angažovanja mladih u borbi za drugačije okruženje u okviru koje su se uhvatili u koštac sa velikim i važnim pitanjima društvenog i ekonomskog razvoja, održivosti i gubitka nasleđa i memorije. Kroz konkurse i takmičenja, stvarali su fotografije, video materijale i turističke vodiče i u tom procesu prešli put od nekoga ko nije bio ni svestan problema kulturne i prirodne održivosti do važnih i posvećenih zagovarača i promotera održivog razvoja i očuvanja nasleđa.

Kontakt

Organisation: Elliniki Etairia — Society for the Environment and Cultural Heritage

Website: egaio.wordpress.com/

Email: elet@ellinikietairia.gr; aigaio@ellinikietairia.gr

Muzičko nasleđe za sve: Naparit, Finska

Sviranje i pevanje deo su svakodnevice zajednica širom sveta. Tradicionalna narodna muzika nije pisana od strane profesionalnih, obučanih muzičara, nije zamišljena da se izvodi od strane najtalentovanijih i muzički obrazovanih članova zajednice, niti je stvarana za slušanje u muzičkim dvoranama od strane određen publike. Upravo suprotno, stvaranje muzike i uživanje u istoj odvija se zajedno sa društvenim događajima u kojima mnogi mogu da učestvuju. Institucionalizacijom obrazovanja u sferi

klasične muzike namenjenom nekolicini talentovanih, većina ljudi se odvojila od izvođenja muzike. Štaviše, kada je u pitanju očuvanje tradicionalne narodne muzike, najčešće razmišljamo o dokumentovanju i očuvanju specifičnih melodija, i znanju izvođenja istih. Međutim retko razmišljamo o očuvanju metoda i konteksta učenja i sviranja tradicionalne muzike.

Situacija je ipak drugačija u Finskoj, gde Naparit društvo Kaustinena (Kaustinen Näppärit Society), osnovano 1986. u

opštini Kaustinen, zajedno sa Finskim institutom za narodnu muziku, osnovanim 1974, radi na promociji ravnopravnije rasprostranjenosti neopipljivih dobrobiti muzike i stvaranja muzike, kao i očuvanju lokalnog muzičkog nasleđa kroz naparit (Näppärit) metod.

Moguće je stvoriti jedinstveni muzički doživljaj dostupan svima.

Naparit metod i njegova filozofija razvijana je na marginama klasičnog muzičkog sistema obrazovanja u Finskoj, sa idejom da je moguće ponuditi obogaćujuće muzičko iskustvo dostupno svima. Po ovoj filozofiji, stvaranje muzike trebalo bi da je gotovo prirodni deo života i društvenih interakcija velikog broja ljudi. Metod je negovan u opštini Kaustinen, zapadnoj Finskoj, poznatoj po 300 dugoj, neprekinutoj narodnoj tradiciji gudanja.

Metod je testirao Mauno Jarvela, lokalni muzičari i učitelj, obrazovan na klasičnoj muzičkoj akademiji ali je i deo porodice sa dugom tradicijom guslanja. Metod kombinuje klasično muzičko obrazovanje sa lokalnom tradicijom, a ciljna grupa su deca i mladi koji žele da sviraju muziku radi uživanja i igre.

Četiri ključna principa i prakse nalaze se u osnovi ovog metoda:

- Svako može da se pridruži učenju i sviranju. U praksi, ovo znači da ne postoje prijemni ispiti ili testovi.
- Svi sviraju zajedno, bez obzira na uzrast i stepen umeća. U praksi muzički aranžmani koji se sviraju sastoje se od više i manje zahtevnih delova, tako da svako može da peva ili svira ponešto, zajedno i istovremeno. Jedino ograničenje je veličina prostorije u kojoj se svira, a na Kaustinenskom festivalu narodne muzike, osnovanom 1968. bilo je koncerata na kojima zajedno svira i 500 dece, mladih i odraslih.
- Sviranje muzike deo je svakodnevnog života i uživanja mnogih. Zato u praksi, pored privatnih časova, đaci zajedno sviraju muziku svake nedelje i često nastupaju u svojim zajednicama i šire. Štaviše, ne postoji stres koji nastaje zbog standarda izvrsnosti i formalnih ispita.
- Narodna muzička tradicija mora biti vibrantna i živa. Iz ovog razloga, repertoar se sastoji iz narodnih pesama, a tekstovi mnogih novih pesama koje se pišu govore o istoriji, kulturi i tradiciji na šaljiv način. Cilj je očuvanje lokalnih tradicija i njihove raznovrsnosti od homogenizujućih tendencija globalne popularne muzike, kao i od striktnih i ekskluzivnih kanona klasičnog muzičkog obrazovanja.

Napparit metod živi i razvija se već trideset godina, i omogućio je muzičko obrazovanje zasnovana na lokalnom nasleđu mnogim generacijama i stotinama ljudi. Mnogi od njih izrasli su u profesionalne muzičare, ali najvažnije od svega, svi su naučili da cene i održavaju živim lokalno muzičko nasleđe. Mnogi su nastavili da sviraju tradicionalnu muziku tokom života. Časovi zasnovani na napparit metodu sve su traženiji širom Finske, njihov muzički repertoar je sve raznovrsniji, ali su principi jednostavnog učešća i otvorenosti ostali isti. Metod je danas raširen na više od deset zemalja Evrope, kao i u Severnoj Americi i Južnoj Africi.

Ideje za poneti

“Napparit” je značajan projekat učenja o muzičkom nasleđu. Kroz uspešno preispitivanje i zaobilaženje uobičajenih podela na početnike, mlade, stare i znalce, metod je uspeo da otkloni prepreke za aktivno učešće u muzičkom nasleđu i stvori prostor za zajedničko učenje i deljenje muzike. Kako bi to uspeli, razvili su sopstveni metod učenja i forme prezentacije koje su angažujuće i stimulišuće, a održavaju lokalnu muzičku tradiciju živom i vibrantnom.

Kontakt

Organizacija: Kaustinen Näppärit Society i Finnish Folk Music Institute

Internet prezentacija: www.napparit.fi

www.kansanmusiikki-instituutti.fi/

Fejsbuk: <https://www.facebook.com/N%C3%A4pp%C3%A4rit-222652591092606>

© Fotografija: EXPEDITIO

Preuzimanje uloge za grad: KoTo® o Kotoru, Crna Gora

Prirodna i kulturno-istorijska celina Kotora i okoline je lokalitet na Listi svetske baštine koji obuhvata ceo Bokokotorski zaliv u Crnoj Gori, jedinstveni kulturni predeo i jedan od najlepših zaliva u Evropi. Međutim, u poslednjih petnaest godina, ovaj status lokaliteta od svetskog značaja ozbiljno je ugrožen preteranom izgradnjom neprimerenom ovom prostoru. Neprimereni prostorni razvoj samo je vrh ledenog brega društvenih i političkih problema sa kojima se suočava ovaj predeo i njegov najpoznatiji grad, Kotor. Broj

stalnih stanovnika opada iz godine u godinu, krčeći put sezonskim turistima i novim vlasnicima imovine u zalivu. Broj posetilaca koji dolaze velikim brodovima i jahtama u proseku je 25 puta veći nego broj stanovnika. Netransparentno donošenje odluka, i politički i lični interesi rukovode razvojem turizma, “zaštitom” nasleđa i trgovinom nekretninama.

EXPEDITIO, udruženje građana iz Kotora od 1997. radi na suzbijanju neadekvatnog razvoja, informisanju i alarmiranju donosilaca odluka i

angažovanju građana u očuvanju nasleđa. Njihov tim arhitekata, konzervatora, urbanista i brojnih saradnika, učestvovao je u mnogobrojnim konsultacijama, istraživačkim grupama i projektima zajedno sa ustanovama i drugim udruženjima i organizovao javne peticije, radionice, edukativne programe i izložbe u javnim prostorima. Međutim sve ove aktivnosti pokazale su se kao mnogo manje glasne, angažovane i javno prijemčive nego što je to bio projekat stvaranja participativne pozorišne predstave “KoTo® o Kotoru”. Predstava je bila deo većeg projekta zvanog “Zauzmi se za grad (Act4City)”, podržanog od strane Balkanskog fonda za umetnost i kulturu, fokusiranog na angažovanje građana i nezavisnih aktivista u kulturi, u promišljanju korišćenja gradskih javnih resursa i prostora i stvaranju ravnopravnijih, inkluzivnijih i održivijih gradskih okruženja.

Zauzimanje i preuzimanje uloge za grad desilo se i u bukvalnom smislu u ovom slučaju. Pozorišna predstava “KoTo® o Kotoru” bila je zasnovana na ideji istinski participativnog pozorišnog procesa u kome su zainteresovani građani doprinosili idejama u razvoju scenarija, i glumili u predstavi. Osim preuzimanja uloge glumca na sceni, građani su preuzeli ulogu aktivista i govornika o društvenim, političkim i ekonomskim problemima u svom gradu — izražavajući nezadovoljstvo, pokrećući šakljljive teme, postavljajući pitanja građana koji čute i prozivajući korumpirane donosioce odluka. Proces stvaranja predstave vođen

je od strane pozorišnog reditelja i trajao je osam meseci tokom 2016. godine odvijajući se kroz pet faza:

- **Radionice sa građanima Kotora:** EXPEDITIO je otvorio javni poziv za sve zainteresovane građane, na koji se javilo 60 građana različitog ekonomskog, etničkog i profesionalnog statusa. Održano je preko 40 radionica koje su bile priprema za predstavu — radionica na kojima su se iznosili problemi i pitanja života u Kotoru, radilo na kreativnom izražavanju telom i pokretom, i direktno razgovaralo o budućoj predstavi. Iako se početni broj učesnika smanjio jer su neki osetili da je proces ili suviše neodređen i spor, ili previše senzitivan i rizičan, većina učesnika koja je ostala posvećena do kraja, opisivali su proces kao vrstu grupne terapije i povezivanja.
- **Uobličavanje predstave:** teme o kojima se pričalo tokom radionica sastavljene su u scenario od strane reditelja i dvoje gostujućih umetnika, i pretočene u specifične pozorišne scene. Scene se bave gorućim političkim pitanjima kao što su pravo građana na grad, javne prostore i nasleđe; uništavanje i privatizacija kulturnih predela zarad kratkoročnih profita političkih i biznis elita; komodifikacija gradova, odnosa i tradicije zarad želja turista; i odgovornost građana kao saučesnika ili nemih posmatrača za ova dešavanja.
- **Otvorene probe i bilten o pozorišnoj predstavi:** kao način angažovanja većeg broja građana, pre premijernog

izvođenja predstave održane su dve probe otvorene za javnost u okviru kojih su zainteresovani građani mogli da daju komentare i sugestije. Ovo je bila i dobra promotivna strategija, jer su ljudi nakon gledanja probe počeli da pričaju o predstavi. Pored toga, napravljena su i dva biltena uz predstavu, koja su stavljana na gradske zidine kako bi građani bili informisani i došli na predstavu.

- **Izvođenje predstave KoTo® o Kotoru:** Predstava, u kojoj je 20 građana preuzelo uloge glumaca, imala je premijeru u Kulturnom centru Kotora. Izvođenje predstave na gradskoj sceni i gledanje predstave od strane sugrađana bilo je katarzično iskustvo. Ovaj hrabri čin omogućio je da publika po prvi put javno čuje i diskutuje o škakljivim, često ućutkivanim temama, koje pogađaju Kotor i njegove stanovnike. Interesovanje medija i građana bilo je toliko veliko da je predstava igrana još nekoliko puta u Kotoru, a zatim i u

drugim gradovima u Crnoj Gori, Srbiji i Hrvatskoj, iskazujući probleme sa kojima se gradovi u celom regionu danas suočavaju.

- **Diskusije nakon predstave:** često su nakon predstave organizovane javne debate u vezi sa zaštitom nasleđa usled nekontrolisanog prostornog razvoja, angažovanjem građana u svakodnevne politike i odluke o životu u njihovom gradu, kao i participativnom pozorištu kao metodu kolektivnog delovanja.

Predstava je naišla na veliko interesovanje publike, ali i pokušaje vlasti da je ospore i onemoguće prikazivanje (kroz skupo naplaćivanje zakupa scene). Uprkos tome, raznolikost profila učesnika i debatan karakter pozorišne predstave doprineo da ceo projekat postane prava “agora”: javno mesto na kome se susreću različiti pogledi i argumenti o svakodnevnom životu i zamišljaju alternative za bolji život zajednice.

Ideje za poneti

“KoTo® o Kotoru” je primer korišćenja savremenih umetničkih procesa za angažovanje građana u očuvanju nasleđa, ali i širim političkim pitanjima vlasništva, prava i odgovornosti za javna dobra. Građani koji su učestvovali u stvaranju pozorišne predstave bili su angažovani u aktivnom procesu učenja o gradskim politikama, zaštiti nasleđa i održivom razvoju, istovremeno učeći i jedni od drugih. Konačni javni ishod - pozorišna predstava - pomerio je i prodrmao i sugrađane i političku elitu Kotora.

Kontakt

Organizacija: EXPEDITIO Centar za održivi prostorni razvoj

Internet prezentacija: www.expeditio.org

Imejl adresa: office@expeditio.org

Youtube: <https://www.youtube.com/watch?v=2swbx1BRCts>

“svakodnevnom brigom odbraniti od propadanja”

Vilijam Moris, SPAB Manifest

EU NAGRADA ZA
KULTURNO NASLEĐE /
NAGRADA EVROPA
NOSTRE

2010

© Fotografija: SPAB

Briga za versko nasleđe: Vera u održavanje, Velika Britanija

Verski objekti su često najreprezentativnije i najlepše građevine u selima i mestima širom Velike Britanije, i predstavljaju vekove negovanja vere, dizajna i zanatstva. Štaviše, ove građevine su često najdominantniji simbol seoskih i mesnih trgova i predstavljaju važnu vezu sa prošlošću za lokalne zajednice. I pored toga, njihove verske funkcije sve manje se koriste, što utiče na nebrigu i propadanje. U onim manjim zajednicama u kojima se verski objekti i dalje koriste, često ne

postoji dovoljno sredstava za adekvatnu profesionalnu brigu o ovim građevinama. Zbog toga je Društvo za zaštitu istorijskih građevina (SPAB) iz Velike Britanije, započelo program obuka i širenja svesti “Vera u održavanje (Faith in Maintenance)”, koji je sproveden između 2006. i 2011. širom Engleske i Velsa.

SPAB je osnovao Vilijam Moris (William Morris) 1877. godine kako bi se borio protiv izrazito destruktivne “restauracije” srednjevekovnih građevina i promovisao

paradigmu redovnog održavanja, preventivne konzervacije i kontinuirane brige. Danas je SPAB najveća, najstarija i stručno najposobljenija zagovaračka grupa u Velikoj Britaniji, koja se bori za spašavanje starih građevina od propadanja i uništavanja. Pored toga što pružaju savete i praktična znanja o zaštiti istorijskih građevina, SPAB vodi aktivan edukativni program za buduće generacije stručnjaka, kao i za volontere i vlasnike istorijskih mesta. Program "Vera u održavanje" upravo je deo njihove misije.

Naslov projekta kao i njegovi ciljevi i metode, u skladu su sa filozofijom koju SPAB promovira, a koja se ogleda u važnosti svakodnevne brige, korišćenja tradicionalnih materijala i tehnika, i kontinuiranim popravkama. Ideja je da građani mogu da budu zaduženi za redovnu osnovnu rutinu održavanja verskih objekata, što spašava ne samo istorijske građevine već i novac potreban za velike konzervatorske poduhvate. Zato je ovaj projekat imao za cilj da osmisli različite metode podrške očuvanju verskog nasleđa, koje obični građani u okviru malih zajednica mogu da praktikuju i tako vode računa o verskim istorijskim građevinama u svom mestu.

Osnovni metod angažovanja volontera je bila jednodnevna obuka, koju su pratile druge besplatno dostupne informacije i podrška kroz telefonske pozive, veb stranicu, edukativne DVD materijale i vodiče o održavanju istorijskih građevina. Sve to namenjeno je razvoju veština, stručnosti i kompetencija volontera. U projektu je učestvovalo dvoje zaposlenih

SPAB-a, koji su imali podršku veće upravljačke grupe od još 15 osoba različitih verskih i strukovnih profila. Ukupan budžet projekta za 5 godina bio je 800.000 funti dobijenih od Lutrijskog fonda za nasleđe i Engleskog nasleđa (English Heritage). Projekat je realizovan kroz pet faza:

- **Konsultacije sa interesnim stranama:**

Projekat je započet istraživanjima potreba za praktičnom podrškom u održavanju istorijskih građevina među različitim verskim grupama i volonterima, uključujući Crkvu Engleske, Metodističku crkvu, Baptističku uniju Velike Britanije, Rimokatoličku crkvu, Prijatelje zapadnjačkog Budističkog poretka, Federaciju Jainističkih organizacija Velike Britanije i Odbor izaslanika britanskih Jevreja. Na upitnik je odgovorilo 85% ispitanika, a 75% naglasilo je suštinsku potrebu za usmeravanjem i podrškom koju je projekat nudio.

- **Mapiranje dobrih praksi i stvaranje edukativnog materijala:** U drugoj fazi, projektni tim istražio je i mapirao već postojeće vodiče i resurse na temu održavanja graditeljskog nasleđa, stvarajući referentnu biblioteku. Koristeći ovo kao osnovu, napravili su koncizan, lak za korišćenje i savremen priručnik "Vodič za dobro održavanje", kao i materijale za obuku, predavanja, edukativne DVD materijale i kalendar za sprovođenje aktivnosti održavanja. Veb stranica projekta i reklamni materijali kao što su letci, poster i

baneri za izložbe, dizajnirani su kako bi širili svest o budućim obukama i osnovnoj ideji projekta.

- **Angažovanje verskih zajednica i volontera:** Treća faza podrazumevala je kontaktiranje i okupljanje velikog broja verskih grupa i potencijalnih volontera. Ovo je sprovedeno tokom čitavog trajanja projekta kako bi se osiguralo učešće široke i raznolike grupe građana.

- **Realizovanje obuka:** Jednodnevna obuka sprovedena je od strane arhitekta iz SPAB koja je specijalista za konzervaciju istorijskih građevina. Kursevi su se održavali od 10-16 časova i obuhvatali praktične vežbe tokom kojih su učesnici učili da sprovede redovni nadzor i održavanje lokalnog verskog objekta.

- **Promovisanje održavanja među mladima i široj javnosti:** Od treće godine, program je počeo i sa radionicama o održavanju namenjenim mladima, kao i brojnim konferencijama, seminarima i drugim događajima kroz

koji je promovisano redovno održavanje. U okviru projekta pravljene su i mesečne vesti sa informacijama i savetima za volontere i zainteresovane građane.

U toku pet godina trajanja projekta, realizovano je 150 obuka i angažovano preko 4.500 volontera, održano 17 javnih događaja za širu publiku, kao i 12 radionica za obuku mladih. Štaviše, besplatni edukativni materijali, priručnici, veb stranica i kalendar za održavanje, imali su mnogo šire domete i nastavili su svoj život i nakon projekta. Metode, ishodi i mreže stvorene kroz projekat pokazale su se kao relevantne i kontinuirano važne. Kao nastavak projekta, SPAB je pokrenuo projekat “Kooperative za održavanje”, tokom koga su od 2013. do 2017. oformljene 32 kooperative — grupe volontera obučanih i podržanih od strane SPAB za brigu o verskim istorijskim građevinama.

Ideje za poneti

“Vera u održavanje” je inspirativan primer obučavanja volontera da brinu o lokalnom graditeljskom nasleđu i održavaju ga redovnim angažovanjem. Projekat je unapredio znanja, veštine, kapacitete i samopouzdanje volontera jer im je prižio praktičnu pomoć, savete i alate za očuvanje i održavanje istorijskih verskih građevina. Osim praktičnih informacija, projekat je unapredio razumevanje i uvažavanje lokalnih verskih građevina i stvorio retku priliku za umrežavanje volontera i međusobnu podršku.

Kontakt

Organizacija: The Society for the Protection of Ancient Buildings (SPAB)

Internet prezentacija: www.spab.org.uk

Imejl adresa: info@spab.org.uk

© Fotografija: Mihai Eminescu Trust

Nove perspektive za sela: Koncept sveobuhvatnog sela, Rumunija

Pad komunističke vladavine u Rumuniji imao je veliki uticaj na seoske zajednice širom Transilvanije. Veliki demografski i kulturni izazov uzrokovan je odlaskom 90% stanovnika saksonskog porekla iz Rumunije u Nemačku, stanovnika koji su naseljavali Transilvaniju od 13. veka. Oni su iza sebe ostavili značajno nasleđe. Njihove masovne emigracije, praćene su lokalnom migracijom rumunskog i romskog stanovništva u ova napuštena sela, a sa tim i donošenjem novih kulturnih tradicija. Štaviše, ekonomski

razvoj u Rumuniji u 21. veku najviše dobiti je doneo gradovima, dok su seoske zajednice ostavljene bez prilika i poslova, što je uzrokovalo nove migracije iz sela u gradove. Loša ekonomska situacija negativno je uticala na pohađanje škola, a veliki broj dece i mladih u selima završio je samo osnovnu školu.

Kao odgovor na ovo, [Fondacija Mihai Eminešku](#) (FME) od 2000. radi na podršci lokalnih zajednica, očuvanju nasleđa saksonskih sela Transilvanije i

stvaranju boljih mogućnosti za život na selu. Do sada, FME je realizovala više od 1.200 projekata u 100 sela i gradića širom Transilvanije, doprinela očuvanju preko 500 istorijskih građevina i podstakla učešće u obrazovnih aktivnostima više od 300 odraslih i 2.000 dece, kao i 1.500 volontera. Godišnji budžet FME je oko 500.000 evra, a u njoj radi 6 stalno zaposlenih i oko 50 stručnjaka, konsultanata i saradnika.

Još 2000, FME je osmislila “Koncept sveobuhvatnog sela” u selu Višri (Viscri), koje je lokalitet na UNESCO Listi svetske baštine, koji ima 400 stanovnika, pretežno Rumuna i Roma. Ideja “Koncepta sveobuhvatnog sela” je da edukacija i angažovanje lokalnog stanovništva u vrednovanju i zaštiti nasleđa i razvoju kulturnog turizma može da oživi seoske zajednice i stvori osećaj ponosa, generiše prihode za život, poboljša kvalitet života i pruži perspektivu za ostanak mladim članovima zajednice. Kako je lokalna zajednica u središtu ovog koncepta, čitav proces rada se sprovodi kroz redovne sastanke zajednice i otvorenu komunikaciju, kroz koje se prepoznaju potrebe zajednice, postavljaju prioriteti, koji se integrišu u prijave za donacije i projekte i sprovode uz podršku i angažovanje zajednice. Čitav proces organizovan je oko tri ključne aktivnosti, kroz koje lokalci uče kroz rad i podršku od strane tima Fondacije:

- **Širenje svesti, izgradnja poverenja i zajednički trud:** Kako je osećaj zajednice izgubljen migracijama i nepoverenjem, FME posvećuje mnogo vremena

organizujući okupljanja ljudi, podstičući razgovore i artikulisanje zajedničkih ideja, i motivišući građane da učestvuju u boljitku zajednice. U okviru koga FME deli važne informacije i realizuje i aktivnosti širenja svesti.

- **Edukacija i izgradnja veština:** U okviru projekta organizovan je niz formalnih i neformalnih treninga namenjenih razvoju korisnih veština među lokalnim stanovništvom, posebno građanima od 25-50 godina. Od 400 stanovnika, njih 57 prošlo je kroz formalnu dugoročnu obuku i dobilo sertifikat za stolara, zidara, kuvara, agro-turističkog administratora i menadžera projekata, dok su 132 osobe učestvovala u neformalnim obukama za razvoj liderskih veština, zidarstva, pletenja i tkanja, zaštite životne sredine, informacionih tehnologija, preduzetništva i stranih jezika, čime je povećano samopouzdanje stanovnika. Štaviše, 88 dece i mladih učestvovalo je u edukativnim i kreativnim radionicama arhitekture, reciklaže, zaštite okoline i karijernog savetovanja.
- **Direktno učešće građana u projektima očuvanja kulturnog nasleđa:** Učesnici su bili angažovani u nizu aktivnosti, kao što su radovi na restauraciji, što je rezultiralo u direktnom prenosu znanja sa starijih zanatlija na mlade generacije. Neke od aktivnosti bavile su se kulturnim turizmom i poljoprivredom, i podrškom lokalnom preduzetništvu, kao načinima održivog razvoja sela.

Edukativni proces u Višriju direktno je

uključio 65% lokalnog stanovništva. Učesnici su dalje uticali na celu zajednicu, što je doprinelo većem stepenu angažovanja u zaštiti i vrednovanju nasleđa, zaštiti prirodnog okruženja i razvoju turizma. Danas je 67 porodica angažovano u tradicionalnoj poljoprivredi, 61 osoba u turističkim aktivnostima, a 87 osoba u zanatstvu. Dok u drugim selima polovina stanovnika zavisi od državne pomoći, u Višriju samo 3 tri porodice koriste ovu podršku. Štaviše, razvojne perspektive Višrija privukle su 11 mladih porodica iz Bukurešta i drugih gradova koji su započeli svoje male poslovne inicijative. Uz to, u selo se vratilo i nekoliko lokalnih porodica koje su zbog nedostatka posla u selu emigrirale u Italiju i Španiju.

Perspektive za mlade generacije takođe su pozitivnije, jer za razliku od perioda kad je projekat započet, danas sva deca u selu pohađaju školu. Veći broj njih došao je do diplome osnovne škole, a sve veći broj

dece iz romskih porodica nastavlja školovanje kroz srednju školu ili fakultet. Nakon 17 godina projekta, stopa nataliteta je takođe povećane i danas trećinu seoske populacije čine osobe mlađe od 14 godina.

Nakon inicijalnog uspeha u Višriju, “Koncept sveobuhvatnog sela” proširen je na još devet seoskih zajednica i obuhvatio 6.500 ljudi. Kontinuitet rada na projektu, integrativni pristup i redovna komunikacija sa lokalnim zajednicama doprineli su promeni odnosa prema nasleđu i okruženju.

Ideje za poneti

“Koncept sveobuhvatnog sela” je dobar primer oživljavanja seoskih zajednica kroz nasleđe. Projekat ukazuje na važnost uključivanja lokalnog stanovništva od samog početka osmišljavanja projekata, umesto razvoja projekata u kancelariji, daleko od konteksta. Počevši od lokalnih potreba, ovaj projekat je uložio trud i vreme u edukativne aktivnosti i razmenu znanja, fokusirajući se na društveno i ekonomsko vrednovanje lokalnog nasleđa. Ovo je zajednicu učinilo jačom, ujedinjenom i voljnom da doprinese zajedničkom boljitku.

Kontakt

Organizacija: Mihai Eminescu Trust

Internet prezentacija: www.mihaieminescutrust.ro

Imejl adresa: cfernolend@mihaieminescutrust.ro

Fejsbuk: <https://www.facebook.com/MihaiEminescuTrust/>

Čujem i zaboravim.
Vidim i sećam se.
Radim i razumem.
Konfučije

EU NAGRADA ZA
KULTURNO NASLEĐE /
NAGRADA EVROPA
NOSTRE
2016

© Fotografija: FAI

Tumači svoj grad: Ciceronovi šegrti, Italija

Mnogi mladi percipiraju nasleđe kao staromodnu, neatraktivnu i zastarelu temu, temu koja nije u polju njihovih interesovanja. Tinejdžeri izbegavaju posete istorijskim lokalitetima i muzejima, a angažovanje tinejdžera za nasleđe jedan je od najvećih izazova stručnjaka u ovoj oblasti, aktivista i edukatora. Ovo je naročito naglašeno ukoliko je u pitanju dugoročni angažman. Ovo je bio izazov najvećoj fondaciji posvećenoj nasleđu u Italiji, Fondaciji za očuvanje italijanske

životne sredine (Fondo Ambiente Italiano) (FAI), koja je oformila novi program edukacije tinejdžera u oblasti nasleđa “Ciceronovi šegrti (Apprendisti Ciceroni®)”. Od osnivanja 1975. FAI i njihova mreža volontera i grupa u svakom kutku Italije, doprinosila je očuvanju kulturnog i prirodnog nasleđa, kao i realizaciji brojnih obrazovnih programa.

Veliki broj volontera, njihova znanja i zavidno iskustvo bili su važni resursi na koje se FAI oslonila pri osmišljavanju

“Ciceronovih šegrta” — obrazovnog programa koji podstiče aktivno učešće mladih, i angažuje ih u tumačenju i vrednovanju umetničkog, kulturnog i prirodnog nasleđa. Sve je počelo kao eksperimentalni jednokratni projekat davne 1996. godine, pokrenut od strane grupe volontera FAI iz Lombardije, koji su uspeli da okupe 200 učenika da im pomognu u vođenju tura tokom “FAI Prolećnih dana”, najvažnijeg nacionalnog događaja koji Fondacija obeležava. Od tada je program izrastao u popularnu inicijativu širom Italije, da bi se danas projekat sprovodio na nacionalnom nivou u saradnji sa Ministarstvom obrazovanja, univerziteta i istraživanja, kao i sa Nacionalnom asocijacijom upravnika škola i obrazovnih radnika.

U okviru projekta, učenici srednjih i viših škola imaju priliku da uče o nekom lokalitetu kulturnog ili prirodnog nasleđa u njihovom okruženju, i predstave lokalitet javnosti kroz vođene ture i specijalne događaje koje Fondacija organizuje. Projekat je zasnovan na specifičnom treningu učenika i nastavnika koji vode FAI volonteri. Ovi volonteri povezuju se sa školama kako bi promovisali projekat, regrutuju učenike koji žele da postanu vodiči, organizuju i vode obuke učenika i mentorišu ih tokom trajanja projekta. Obuka učenika odvija se tokom cele školske godine, u učionici i na terenu, kombinujući metode formalnog i neformalnog obrazovanja. Učenje je zasnovano na konceptu kulturnog predela, koji povezuje različite teme i predmete, kao što su istorija, geografija, nauka,

književnost, umetnost. Osim toga, đaci se podstiču da teme povezuju sa svojim okruženjem i drugim interesovanjima, veštinama i iskustvima koje poseduju.

Čitav proces angažovanja sadrži sledeće faze:

- **Terenske posete**, u kojima učenici zajedno sa nastavnicima i volonterima FAI, posećuju mesta koja planiraju da istražuju i tumače.
- **Istraživanje koje sprovode učenici**, odvija se nakon posete, i podrazumeva prikupljanje podataka o odabranom lokalitetu, njegovoj istoriji, kontekstu i specifičnim vrednostima i zanimljivostima.
- **Još jedna poseta lokalitetu i simulacija ture**, tokom koje đaci imaju priliku da provere prikupljene informacije, urade pripreme za vođenje šetnje i isprobaju šetnju na licu mesta.
- **Realizacija šetnje** od strane đaka u okviru planiranog događaja koje FAI ili neka druga ustanova kulture organizuju.
- **Diskusija i dodela sertifikata** koje se odvijaju na kraju procesa učenja kako bi se razmenila iskustva i sprovela zajednička evaluacija. Rad učenika nagrađen je sertifikatom o učešću koji izdaje FAI, dok je za učenike više škole ovaj angažman deo zvaničnih studijskih poena.

Samo u toku 2014, više od 40 hiljada učenika učestvovalo je u programu i volontiralo na preko hiljadu događaja. U

treningu je učestvovalo preko 1000 volontera FAI i 2000 nastavnika. Štaviše, preko 700 hiljada odraslih posetilaca i 50 hiljada tinejdžera koji nisu uobičajena publika, posetilo je događaje organizovane od strane FAI kako bi iskusilo turu vođenu od strane mladih “Ciceronovih šegrta”.

Ovaj program je dobro osmišljen sklop učenja i angažovanja koji čini učenike uključenim u društveni, kulturni i ekonomski život svojih zajednica. Program ih ohrabruje da prodube svoje znanje o lokalnom nasleđu i ustanovama kulture, i predstave ih na novi način koji je prijemčiviji mlađoj publici.

Posetioci događaja često su zaprepašćeni i iznenađeni strašću i kompetencijama koje učenici steknu angažovanje u projektima širenja svesti o nasleđu. Konačno, ovaj program privlači mnoge porodice koje obično ne učestvuju na kulturnim

događajima i ne posećuju kulturna dobra, ali koje dolaze kako bi uživale u vođenjima svoje dece, rođaka i unuka.

Ideje za poneti

“Ciceronovi šegrta” je dobar primer podsticanja interesovanja i angažovanja tinejdžera u domenu nasleđa. Kroz mentorstvo od strane mladih volontera iz FAI, tinejdžeri prolaze kroz proces istraživanja, učenja i razumevanja lokalnog nasleđa. Kroz ovaj proces oni preuzimaju ulogu lokalnih vodiča kroz nasleđe i postaju ambasadori nasleđa u svom okruženju.

Kontakt

Organizacija: FAI - Fondo Ambiente Italiano
Internet prezentacija: www.faiscuola.it
Imejl adresa: scuola@fondoambiente.it

© Fotografija: Ana Opalić

Otkrivanje sećanja na ratove: Arhiva sećanja Hrvatske, Hrvatska

Iako su ratovi u bivšoj Jugoslaviji okončani pre 20 godina, novoformirane države nastale raspadom Jugoslavije i dalje su zauzete simboličkim ratovima sećanja. U slučaju Hrvatske, javno pamćenje ratova brzo je postalo singularno, fiksirano i otelotvoreno u novim spomenicima, istorijskim udžbenicima i državnim komemoracijama. U centru javnog pamćenja je narativ o Domovinskom ratu vođenom od 1991-1995. kao o ratu za nacionalno oslobođenje u kome je Hrvatska bila

žrtva, a zatim postala heroj. U ovom narativu, nema mesta za prepoznavanja i priznavanje zločina počinjenih od strane Hrvatske vojske i paravojnih jedinica. Zločini protiv srpskog i bošnjačkog stanovništva u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini umanjuju se ili negiraju od strane Hrvatskih političkih elita i zvaničnih politika sećanja, uz tvrdnju da su zločini nemogući u odbrambenom ratu. Ovaj jednostrani narativ jedan je od faktora koji onemogućava, interetnički dijalog i pomirenje.

Ovo je kontekst u kome je Dokumenta - centar za suočavanje s prošlošću započeo projekat “Otkrivanje ličnih sećanja na ratove i nasilje”. Projekat je bio inicijativa za stvaranje zbirke video zapisa svedočenja o iskustvima ratova u Hrvatskoj, kojom bi se prikupila lična sećanja građana u formi onlajn arhive (Arhive sećanja Hrvatske). Dokumenta je organizacija civilnog društva koja spaja rad na tranzicionoj pravdi i ljudskim pravima, sa pitanjima istorija, sećanja i nasleđa ratova 20. veka. Pravni tim Dokumenta prati suđenja za ratne zločine, kao i procese repatrijacije i nudi podršku žrtvama ratova. Rad Dokumenta u polju javnih politika podstiče priznavanje i dijalog u vezi teške i nasilne prošlosti kroz obrazovanje, kulturu sećanja i komemorativne prakse. Napori Dokumenta u dokumentovanju i arhiviranju obuhvataju istraživanja o gubicima ljudskih života, sećanja na ratne događaje, i stvaranje arhive rada mirovnih organizacija i organizacija posvećenih borbi za ljudska prava u Hrvatskoj.

Svi ovi aspekti rada obuhvaćeni su u projektu prikupljanja sećanja na ratove, započetom 2010. i podržanom od strane Vlade Holandije, u saradnji sa i Erasmus univerzitetom u Rotterdamu, Univerzitetom Tvente, Kraljevskom akademijom nauka i umetnosti Holandije i Holandskom organizacijom za naučna istraživanja. Projekat je izrastao iz manje inicijative u okviru koje je Dokumenta prikupljala sećanja građana na ratove devedesetih u Zapadnoj Slavoniji od 2006. do 2008, sa ciljem da podstakne žrtve

ratova da izađu u javnost i pokrenu sudske procese protiv ratnih zločina. Beleženje usmenih istorija od strane različitih grupa građana nije bilo rađeno radi prikupljanja i stvaranja arhive sećanja, već kao način osnaživanja građana u traženju svojih zakonskih prava. Umesto da podržava zvanični narativ o ratovima, ovakav pristup prepoznao je važnost prava svakog pojedinca na sećanje, kao i raznolikost iskustava o nasilnoj prošlosti koja prevazilazi dominantne etničke granice. Projekat je realizovan u sledećim fazama:

- **Razvoj metodologije i edukacija ispitivača** bile su osnova celog projekta. Na početku je pripremljena detaljna metodologija sa pratećim dokumentima, kako bi se obratila pažnja na svaki korak procesa - od priprema pre posete građanima, do načina na koji se izvode svedočenja, do kontakta nakon poseta. u ovom procesu je od značaja bilo to što je Dokumenta imala iskustva i mehanizme pružanja podrške građanima, kao što su pravni saveti ili psihološko zdravstvena podrška.
- **Mapiranje i odabir građana voljnih da podele svoja sećanja:** podrazumevalo je kontaktiranje preko 1000 građana kako bi se došlo do onih koji su voljni da ispričaju svoja sećanja, a koji dolaze iz različitih grupa, mesta stanovanja, etnija i socijalnih profila. Kroz projekat nisu intervjuisane samo žrtve, već i građani koji su bili posmatrači događaja, ali i oni koji su bili agresori, kako bi se kroz sve perspektive bolje razumele okolnosti i uslovi koji vode do ratova.

- **Angažovanje građana kroz usmene istorije** obuhvatilo je 500 građana koji su podelili svoja sećanja ispred kamere. Projekat se oslanjao na metod usmenih istorija, zasnovanih na mnogostrukim perspektivama i učesnicima traumatičnih događaja. Osim usmene istorije kao nematerijalnog aspekta, Dokumenta je arhivirala i neke od predmeta koje su građani odabrali kao vizualizacije svedočanstava.
- **Stvaranje onlajn arhive:** za koju su svi intervjui morali biti transkribovani i prevedeni, kako bi onda bili javno dostupni putem arhiva. Arhiva je po prvi put iznela neke od sećanja i priča u javnost, stvarajući višeperspektivno nasleđe ratova 20. veka, i služeći kao dobar osnov za dalja istraživanja i edukaciju.
- **Promocija arhiva kroz javne debate, i konferencije za medije, u kojima su učestvovali građani koji su delili svoja sećanja u arhivi.** Ovi događaji trebalo je da ohrabre javnost da koristi arhivu kao osnovu za dijalog o ratovima i ratnim zločinima, a arhiva se danas koristi u obrazovnim, umetničkim i projektima kulture sećanja koje radi Dokumenta ali i druge organizacije i pojedinci.

“Arhiva sećanja Hrvatske” dovodi u pitanje principe prikupljanja, izlaganja i tumačenja nasleđa ratova i nasilja u okviru vojnih muzeja i drugih zvaničnih kanala. Umesto da priča herojsku priču o vođama i njihovoj ujedinjenoj naciji, projekat angažuje građane u deljenju sopstvenih ličnih sećanja. Ovo rezultira u raznolikosti glasova i iskustava proživljavanja ratova koja prevazilaze etničke stereotipe i otvara vrata za empatiju.

Ideje za poneti

“Arhiva sećanja Hrvatske” dobro ilustruje načine na koje digitalne tehnologije mogu biti saveznici udruženjima građana pri stvaranju javnih prostora koji su alternativa zvaničnim prostorima muzeja i arhiva. U okviru takvih prostora, marginalizovana sećanja mogu se lakše izraziti, deliti i diskutovati. Ovaj projekat pokazuje dubinsku vezu projekata angažovanja građana u sećanjima na bolno nasleđe i ljudskih prava, dostojanstva i dijaloga u društvima pogođenim oružanim konfliktima.

Kontakt

Organizacija: Dokumenta – Centar za suočavanje s prošlošću
 Internet prezentacija: www.documenta.hr
www.croatianmemories.org
 Imejl adresa: kontakt@documenta.hr

Izvori

- i. Govor Ursule von der Lejen pred Evropskim parlamentom, 27. novembra 2019. Dostupan na: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/speech_19_6408
1. World Bank (2017). World Development Report 2017: Governance and the Law. Washington, DC: World Bank. doi:10.1596/978-1-4648-0950-7.
2. Iako je demokratski deficit primetan širom sveta na različitim nivoima upravljanja, posebno je istraživani i primenjivani na primeru politika Evropske unije.
3. EU "Akcioni plan za ljudska prava i demokratiju" samo je jedan od dokumenata koji oslikavaju nominalnu posvećenost promociji demokratije od strane organa upravljanja Evropske unije.
4. Za slučaj Velike Britanije videti: Cornwall, A (2008). Democratising engagement. London: Demos.
5. Videti: Lynch, B. (2014). Whose cake is it anyway. Paul Hamlyn Foundation.
6. Council of Europe (2005). Framework Convention on the Value of Cultural Heritage for Society. Strassbourg: CoE.
7. Videti: Vergo, P, ed. (1989). The New Museology. London: Reaktion Books.
8. Cornwall, A. (2008). Democratising Engagement: What the UK Can Learn from International Experience, London: Demos 2008. Dostupno na: www.demos.co.uk/publications/democratisingengagement.
9. Rotman, D., Preece, J., Hammock, J., Procita, K., Hansen, D., Parr, C., Lewis, D. and Jacobs, D. (2012, February). Dynamic changes in motivation in collaborative citizen-science projects. In Proceedings of the ACM 2012 conference on computer supported cooperative work (pp. 217-226). ACM.
10. Hossain, M. (2012, May). Users' motivation to participate in online crowdsourcing platforms. In Innovation Management and Technology Research (ICIMTR), 2012 International Conference on (pp. 310-315). IEEE.
11. Berry, J.W., & Kim, U. (1988). Acculturation and mental health. In P. Dasen, J.W. Berry, & N. Sartorius (Eds.), Health and cross-cultural psychology: Towards applications (pp. 207-236). London: Sage.
12. Branscombe, N., Ellemers, N., Spears, R., & Doosje, B. (1999). The context and content of social identity threat. In N. Ellemers, R. Spears, & B. Doosje (Eds.) Social identity: Context, commitment, content (pp. 35-58). Oxford: Blackwell.
13. Council of Europe, (2008). *White Paper on Intercultural Dialogue*. Strassbourg: CoE.
14. Branscombe et al., (1999). Perceiving pervasive discrimination among African Americans: Implications for group discrimination and Well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 77, 135-149.
15. Hart, R. (1992). Innocenti Essays no 4: Children's Participation. From Tokenism to Citizenship'. Dostupno na: www.unicef-irc.org/publications/100
16. Zheng, H., Li, D., & Hou, W. (2011). Task design, motivation, and participation in crowdsourcing contests. *International Journal of Electronic Commerce*, 15(4), 57-88.
17. Oomen, J. and Aroyo, L. (2011). Crowdsourcing in the Cultural Heritage Domain: Opportunities and Challenges. *Proceedings C&T 11*, 138-429.
18. Kaufmann, N., Schulze, T., & Veit, D. (2011, August). More than fun and money. Worker Motivation in Crowdsourcing - A Study on Mechanical Turk. In *AMCIS (Vol. 11, No. 2011, pp. 1-11)*.
19. Pierce, J. L., Kostova, T., & Dirks, K. T. (2001). Toward a theory of psychological ownership in organisations. *Academy of management review*, 26(2), 298-310.
20. Csikszentmihalyi, M. (1990). *Flow - The Psychology of Optimal Experience*. New York: Harper Collins.
21. Csikszentmihalyi, M., & Hermanson, K. (1995). What makes visitors want to learn? Intrinsic motivation in museums. *Museum News*, 74(3), 34-37.

O autorima

Višnja Kisić je istraživačica, predavačica i praktičarka koja radi u oblasti upravljanja, interpretacije i politika nasleđa. Docentkinja je na Fakultetu za sport i turizam u Novom Sadu, predavačica na UNESCO katedri za kulturnu politiku i menadžment Univerziteta umetnosti u Beogradu i Univerzitetu Hasan II u Kazablanci, i gostujući predavač na Univerzitetu Lion 2, Univerzitetu Upsala i Univerzitetu za međunarodne odnose u Pekingu. Od 2011. kao generalna sekretarka vodi organizaciju Evropa Nostra Srbija. Osnivačica je programa za profesionalni razvoj stručnjaka u kulturi Kreativno mentorstvo, a radila je u kustoskim i edukativnim odeljenjima Narodnog muzeja u Beogradu, Muzeja Pegi Gugenhajm, Venecijanskog bijenala i Muzeja umetnosti i arheologije u Kolumbiji u Mizuriju, SAD. Bila je istraživačica, predavačica i konsultantkinja u preko 20 zemalja Evrope, Afrike, Bliskog Istoka i Južne Amerike. Autorka je preko 30 naučnih i stručnih knjiga i članaka. Dobitnica je evropske nagrade za kulturnu politiku za knjigu: “Governing Heritage Dissonance: Promises and Realities of Selected Cultural Policies”. Ukoliko želite da kontaktirate Višnju, kliknite [ovde](#).

Goran Tomka je istraživač i predavač u oblasti studija publike, novih medija, kulturne raznolikosti i kulturnih politika. Doktorirao je na Fakultetu dramskih umetnosti u Beogradu u oblasti studija kulture i medija. Predaje na UNESCO katedri za kulturnu politiku i menadžment, na programu za kulturni turizam Fakulteta za sport i turizam iz Novog Sada i na master programu kreativnih industrija na Fakultetu za medije i komunikaciju, i gostuje kao predavač na Univerzitetu Lion 2 i Univerzitetu za međunarodne odnose u Pekingu. Takođe radi kao konsultant, trener i kritičar, a neki od njegovih angažmana uključuju: program za edukaciju producenata u kulturi u arapskom svetu (Al Mawred Abbara programme); izradu Strategije kulturnog razvoja grada Novog Sada 2016-2025; rad na analizama kulturnih politika na Kompendijum kulturnih politika Evrope Saveta Evrope, i drugi. Autor je preko 30 naučnih i stručnih knjiga i članaka. Njegovu knjigu “Audience Explorations: Guidebook for Hopefully Seeking the Audience” izdala je međunarodna pozorišna mreža IETM 2016. godine. Ukoliko želite da kontaktirate Gorana, kliknite [ovde](#).

O Evropa Nostri

Evropa Nostra je pan-evropska federacija nevladinih organizacija u oblasti nasleđa koja je takođe podržana od strane brojnih javnih tela, privatnih kompanija i pojedinaca. S obzirom da njeno članstvo dolazi iz preko 40 zemalja Evrope, Evropa Nostra predstavlja glas civilnog društva koje je posvećeno očuvanju i promociji evropskog kulturnog i prirodnog nasleđa. Osnovana 1963, danas predstavlja najreprezentativniju mrežu u oblasti nasleđa u Evropi.

Evropa Nostra zagovara očuvanje ugroženih evropskih spomenika, lokaliteta i predela, pre svega kroz program *7 najugroženijih*. Takođe promovise izvrsnost kroz *EU Nagradu za kulturno nasleđe / Nagradu Evropa Nostre*. Osim toga, Evropa Nostra aktivno učestvuje u kreiranju EU strategija i politika u domenu nasleđa kroz strukturiran dijalog sa institucijama širom Evrope i kroz vođenje *Evropske alijanse za nasleđe 3.3*. Konačno, Evropa Nostra je aktivno promovisala i doprinosila Evropskoj godini kulturnog nasleđa 2018.